

Biblioteka
NAUČNI SKUPOVI

Urednice:

Prof. dr Biljana Mišić Ilić
Prof. dr Vesna Lopičić

Glavni i odgovorni urednik:
Prof. dr Bojana Dimitrijević

Akademski odbor:

Prof. dr Vesna Lopičić
Prof. dr Goran Maksimović
Prof. dr Biljana Mišić Ilić
Prof. dr Miloš Kovačević
Prof. dr Đorđe Vidanović
Prof. dr Mihailo Antović
Prof. dr Dragana Mašović
Prof. dr Marija Knežević
Prof. dr Snežana Bilbija
Dr Yunichi Toyota
Dr Colin Nicholson
Dr Walter Epp

Recenzenti:

Prof. dr Jordana Marković
Prof. dr Snežana Bilbija
Prof. dr Vladimir Ž. Jovanović

Sekretari redakcije:

Mr Danijela Petković
Mr Milica Radulović

Objavlivanje ovog zbornika pomoglo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
Republike Srbije u okviru projekta *Dinamika struktura savremenog srpskog jezika* 178014
i Filozofski fakultet u Nišu.

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet

**JEZIK, KNJIŽEVNOST, VREDNOSTI
JEZIČKA ISTRAŽIVANJA**

Zbornik radova

Urednice:
Biljana Mišić Ilić
Vesna Lopičić

Niš, 2013.

SADRŽAJ

JEZIK, KNJIŽEVNOST, VREDNOSTI: JEZIČKA ISTRAŽIVANJA

UVOD

Biljana Mišić Ilić i Vesna Lopičić
VREDNOSTI JEZIKA I JEZIČKA SLIKA VREDNOSTI U DRUŠTVU 13

I

VREDNOSNE RELACIJE U JEZIČKOM SISTEMU I VREDNOSTI ELEMENATA JEZIČKOG SISTEMA

Violeta Stojičić
EVALUATIVE USE OF LANGUAGE – ATTITUDINAL
POSITIONING IN APPRAISAL THEORY 33

Mirjana Mišković Luković
OD FIKCIJE KA REALNOSTI:
LESIKA KAO OSNOVA ZA GENERIRANJE STEREOTIPA 47

Nikola I. Ramić
RELACIJE U LEKSIČKOM SISTEMU I UPOTREBNA
VRIJEDNOST LEKSEMA U STANDARDNOM JEZIKU
I U DIJALEKTIMA 65

Svetlana Slijepčević, Aneta Spasojević, Slobodan Novokmet
O KONCEPTUALIZACIJI POJMOVA *ISTINA*
I *LAŽ* U SRPSKOM JEZIKU 75

Ivana Lazić Konjik, Jovanka Milošević
VREDNOSTI U KONCEPTUALIZACIJI REČI *ŽIVOT* I *SMRT*
GOVORNIKA SRPSKOG JEZIKA 87

Ana Ranđelović, Ivana Marinković, Jovana Jovanović
SEMANTIČKA VREDNOST SUFIKSA *-OTA*, *-OČA* I *-OST* U
DERIVACIJI APSTRAKTHNIH IMENICA IZ DOMENA
ČOVEKOVH FIZIČKIH I DUHOVNIH OSOBINA 99

Andelka Pejović
KONSTITUISANJE ETIČKIH VREDNOSTI KROZ PREMIJE
NA PRIMERU SRPSKOG I ŠPANSKOG JEZIKA 113

Jovana Dimitrijević-Savić i Marta Dimitrijević
THE SUFFIXES *-NESS* AND *-ITY* IN 18TH CENTURY ENGLISH
LETTERS AS MARKERS OF SOCIAL AND LINGUISTIC
VALUES OF THE ERA 125

Ivan Jovanović
SEMANTIČKE VREDNOSTI LEKSEME CHIEN
U FRANCUSKIM FRAZEOLIZMIMA I NJENI
SRPSKI EKIVALENTI 137

Selena Stanković
SEMANTIKA FRANCUSKE ZAMENICE
ON I NJENI EKIVALENTI U SRPSKOM JEZIKU 155

Tanja Rusimović
UPOTREBNA VREDNOST RELATIVIZATORA *KOJI*
U ODNOSU NA RELATIVIZATORE *KAKAV* I *KOLIKI*
U ADJEKTIVNIM KLAUZAMA S POKAZNIM
DETERMINATORIMA U ANTECEDENTU 171

Sabina Halupka Rešetar,
PARTIAL WH-CONSTRUCTIONS: A CONSEQUENCE
OF FEATURE VALUES 183

Tanja Milićev, Nataša Milićević, Maja Marković
THE VALUES OF THEORY-BASED ANALYSIS
FOR A PARSED CORPUS 203

Biljana Čubrović
EVALUATING FINAL STOPS IN SERBIAN
AND SERBIAN ENGLISH: AN ACOUSTIC ANALYSIS 217

Miloš Kovačević
GRAFOSTILEMSKE VRIJEDNOSTI U ROMANU
SILA BRANKA BRĐANINA 225

Jelena Spasić
PROSTORNA METONIMIJA
U „SRPSKIM NEDELJNIM NOVINAMA“ 249

Danijela Đorović
MARKERI VALIDNOSTI U ITALIJANSKOM
AKADEMSKOM DISKURSU 263

Jelena Basta
HEDGING IN A POPULAR BUSINESS AND ECONOMIC
DISCOURSE 279

Branka Milenković
TEKST – DISKURS: KOMUNIKATIVNE VREDNOSTI 291

II JEZIK, VREDNOSTI, DRUŠTVO

Ilijana Čutura, Marina Janjić
NORMATIVI U OBLASTI VASPITANJA
I OBRAZOVANJA: JEZIČKA SLIKA VREDNOSNOG SISTEMA 303

Ivana Palibrk, Tiana Tošić
VREDNOST I POLITIČKI DISKURS? 317

Tijana Vesić Pavlović
DOMINANTNE DRUŠTVENE VREDNOSTI
U JAVNOM DISKURSU SRBIJE KROZ PRIZMU
KOGNITIVNE LINGVISTIKE 327

Vladimir Figar
SELLING VALUES VIA POLITICAL METAPHOR:
A COMPARISON OF METAPHOR USAGE IN THE SERBIAN
AND AMERICAN DAILY PRESS 339

Jelica Tošić
ECO-VALUES IN THEIR LINGUISTIC EXPRESSION 353

Olga Panić-Kavgić
NESLAGANJE SA SAGOVORNIKOM KAO VID POZITIVNOG
VERBALNOG PONAŠANJA U AMERIČKIM I SRPSKIM
FILMSKIM DIJALOZIMA 367

Mira Bekar
OPENINGS AND CLOSINGS IN MACEDONIAN
AND ENGLISH TEXT-BASED CHATS 381

Predrag Novakov
STRANI JEZIK KAO POSREDNIK IZMEĐU
KULTUROLOŠKIH VREDNOSTI 393

Marija Đinđić, Jelena Petrović
(NE)PREVODIVOST KULTURE – POGRDNE REČI I IZRAZI 405

Vidan Nikolić
VREDNOSTI PROUČAVANJA TAJNOG JEZIKA MAJSTORA
IZ OSATA U ISTOČNOJ BOSNI 419

Nenad Ivanović, Tatjana Ružin Ivanović
KNJIŽEVNI PREVOD KAO IZRAZ JEZIČKIH I KULTURNIH
VREDNOSTI: 1001 NOĆ U VERZIJI STANISLAVA VINAVERA 429

Vladan Pavlović, Miloš Tasić
VREDNOSNI SUDOVI U VEZI SA ODNOSOM JEZIKA
I IDENTITETA KOD STUDENATA UNIVERZITETA U NIŠU 441

Mihailo Antović, Dušan Stamenković
VREDNOSNI SUDOVI U VEZI SA ODNOSOM JEZIKA
I IDENTITETA NA GRANICI SRBIJE I BUGARSKE 457

Sofija Bilandžija
NORDIJSKO JEZIČKO ZAJEDNIŠTVO – (KLJUČNA)
VREDNOST ILI TERET? 473

Jasmina Đorđević
ENGLJSKI U SRPSKOM JEZIKU MEĐU MLADIMA:
ODRAZ (NE)VREDNOVANJA SOPSTVENOG JEZIKA
I NOVOG POIMANJA STVARNOSTI 485

Dobrivoje Stanojević JEZIK MEDIJA I NOVE VREDNOSTI	497	Slava Tcherpokova VALUES IN LESSON PLANNING? WHAT DO WE REALLY GAIN?	611
Sanja Domazet PUT U TABLOIDNO DRUŠTVO	503	Danica Jerotijević, Miljana Stojković UPOTREBA INTERNETA U SAVLADAVANJU IZGOVORA STRANOG JEZIKA – NOVO DOBA, NOVE VREDNOSTI	623
Ivana Stojanović Prelević POVEZANOST PERFORMATIVA I MEDIJSKIH ETIČKIH VREDNOSTI	515	Aleksandar Kavgić UVOĐENJE NASTAVE KORPUSNE LINGVISTIKE NA DIPLOMSKIM AKADEMSKIM STUDIJAMA ANGLISTIKE – METODIČKI I PROGRAMSKI PROBLEMI	637
Marija Vujović, Neven Obradović, Dušan Aleksić SISTEMI VREDNOSTI U IZVEŠTAVANJU O SUSEDIMA U DNEVNIM NOVINAMA <i>KURIR</i> I <i>NARODNE NOVINE</i>	527	Tijana Vasiljević Stokić, Đukica Mirković INTERKULTURALNI SENZIBILITET UČENIKA SREDNJE ŠKOLE	649
Dragana Pavlović, Tatjana Vulić IZAZOVI MEDIJA U DIGITALNOM DOBU – PUT KA OPSTANKU, PUT DO PROFITA	539	Danijel Živković ULOGA STRANIH JEZIKA U INTERKULTURNOM OBRAZOVANJU	659
Biljana Radić Bojanić, Jagoda Topalov STRATEGIJE ZA UČENJE U SVETLU NOVIH VREDNOSTI U NASTAVI ENGLESKOG JEZIKA	551	Nikoleta Momčilović VIŠEJEZIČNOST KAO UNIVERZALNA VREDNOST I CILJ NASTAVE NEMAČKOG JEZIKA U SRBIJI	671
Savka Blagojević, Ivana Kostić VREDNOSTI GOVORNOG ENGLESKOG JEZIKA I PITANJE NJEGOVE ZASTUPLJENOSTI U NASTAVI U SRPSKIM ŠKOLAMA	563	Vesna Simović VREDNOST KNJIŽEVNOG TEKSTA U NASTAVI STRANIH JEZIKA	683
Vesna Petrović THE VALUES OF THE TASK-BASED LEARNING APPROACH (TBL) IN LEARNING VOCABULARY AND IMPROVING SPEAKING COMPETENCE	577	Slobodanka Gligorić LITERATURE AND LANGUAGE TEACHING – RE-EXAMINING THE VALUES	691
Tatjana Grujić, Jelena Danilović THE VALUE OF C-TESTS IN ENGLISH LANGUAGE TESTING AND TEACHING	589	Enisa Nikolić PROMOVISANJE EKOLOŠKIH VREDNOSTI U UNIVERZITETSKOJ NASTAVI ENGLESKOG JEZIKA STRUKE	701
Ivana Ćirković Miladinović THE VALUES OF PERMANENT PROFESSIONAL TEACHER DEVELOPMENT IN THE ELT FIELD	603		

Miloš D. Đurić AUTOMATIC SUMMARISATION ASSESSMENT: EXPERIMENTS WITH SOFTWARE ENGINEERING DISCOURSE AND ENGLISH AND FRENCH FEMINIST LITERARY CRITICISM	713
---	-----

**JEZIK, KNJIŽEVNOST, VREDNOSTI:
JEZIČKA ISTRAŽIVANJA**

VREDNOSTI JEZIKA I JEZIČKA SLIKA VREDNOSTI U DRUŠTVU

Zbornik *Jezik, književnost, vrednosti: jezička istraživanja* jedan je od dva toma radova sa šeste multidisciplinarnе konferencije *Jezik, književnost, vrednosti*, održane na Filozofskom fakultetu u Nišu 27. i 28. aprila 2012. godine. Široko koncipirana tema, koja je omogućila mnogo različitih pristupa, izazvala je veliko interesovanje istraživača iz različitih filoloških i srodnih disciplina, tako da je na konferenciji bilo gotovo sto osamdeset učesnika sa različitih univerziteta i naučnih institucija u Srbiji i iz zemalja iz okruženja (Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Bugarska, Rumunija), kao i iz SAD i Kanade. Nakon selekcije prispelih radova, odabrano je devedeset, koji se i ovoga puta objavljuju u dva toma – jedan koji sadrži pedeset četiri rada iz oblasti jezičkih, kako teorijskih tako i primenjenolingvističkih istraživanja, a drugi koji donosi trideset šest radova iz oblasti književnih i sociokulturoloških proučavanja. Osim toga, pripremljen je i poseban tematski zbornik pod naslovom *Values Across Cultures and Times*, sa šesnaest radova, koji će objaviti britanska izdavačka kuća Cambridge Scholars Publishing.

U ciničnim vremenima liberalnog kapitalizma, kada usled globalizacije i globalne/lokalne politike identitet, kako lični, tako i nacionalni, doživljava brojne promene, konferencija na temu vrednosti činila se potpuno primerenom. Ona je objedinila sve prethodne teme (značaj jezika i književnosti i njihova povezanost sa konceptima politike, globalizacije, identiteta, promene i komunikacije) i iz njih logično proizišla. Veliki odziv učesnika jasno je potvrdio da je trenutak presudan za kritičko preispitivanje onoga što zastupamo, bilo kao pojedinci, nacije ili, najšire, građani sveta i stanovnici planete Zemlje.

Cilj konferencije, po šesti put, bio je da se obezbedi akademski forum na kome bi se razmatrala pitanja vezana za aktuelne teme međusobne povezanosti jezika, književnosti i nekih pojava od značaja za doba u kome živimo, a tema *vrednosti* izabrana je kao nešto što predstavlja suštinu našeg moralnog univerzuma i osnovu ljudskog zajedništva i gotovo svih oblika ljudskog delovanja. Konkretna ideja konferencije *Jezik, književnost, vrednosti* bila je da se istraži konstruisanje, diseminacija, dekonstrukcija, i/ili preispitivanje ličnih, porodičnih, kulturnih, klasnih, nacionalnih, jezičkih, estetskih i etičkih vrednosti iz perspektive nauka o jeziku i književnosti, čime su se autori odabranih radova i bavili, ali i vrednostima u smislu funkcionalnih, formalnih, normativnih i stilogenih parametara u jeziku i književnosti, kao i multidisciplinarnim proučavanjem odnosa jezika, književnosti i vrednosti.

Radovi izloženi na konferenciji *Jezik, književnost, vrednosti* u okviru jezičkih sesija, koji su uvršteni u zbornik *Jezik, književnost, vrednosti: jezička istraživanja*,

bave se pojmom vrednosti shvaćenim u relativno užem lingvističkom smislu, ali i univerzalnijim, opštijim shvatanjem vrednosti kao nečega čemu treba težiti ne samo zato što je funkcionalno i pragmatično poželjno nego i etički i kulturološki valjano. Ukrstivši ovako shvaćena pitanja vrednosti i pojam jezika kao sistema, kao kognitivnog mehanizma, kao sredstva komunikacije i kao diskursne društvene prakse, autori radova u ovoj publikaciji odgovorili su na postavljeni zadatak kroz različite lingvističke, primenjenolingvističke i srodne discipline.

Ova dva opšta dominantna shvatanja vrednosti su upravo i nametnula grupisanje radova u jezičkom tomu zbornika *Jezič, književnosti, vrednosti* u dva velika segmenta:

- Vrednosne relacije u jezičkom sistemu i vrednosti elemenata jezičkog sistema
- Jezik, vrednosti, društvo.

Prvi segment, *Vrednosne relacije u jezičkom sistemu i vrednosti elemenata jezičkog sistema* sadrži devetnaest radova koji se iz perspektive različitih lingvističkih disciplina (semantika, leksikologija, sintaksa, fonologija, stilistika, analiza diskursa) bave vrednostima u smislu funkcionalnih, formalnih, normativnih, stilističkih i stilogenih parametara u jeziku. Moglo bi se reći da autori ovih radova posmatraju jezik primarno kao sistem, vrednost shvataju u gotovo sosirovskom smislu kao nešto što ne postoji samo po sebi, već se uspostavlja i određuje u saodnosu sa drugim elementima u sistemu, ne samo kao opozicija već i kao prožimanje i sadejstvo.

Zbornik otvara rad Violete Stojičić „Evaluative Use of Language – Attitudinal Positioning in Appraisal Theory“ u kome autorka predstavlja jedan relativno novi teorijski konstrukt – teoriju vrednovanja (nastalu u krilu Halidejeve sistemsko-funkcionalne lingvistike) i govori o sistemu iskazivanja vrednosnih sudova i o aparatu koji je u toj teoriji ustanovljen za analizu jezičkih sredstava u vrednovanju, a kojima se donose eksplicitni i implicitni vrednosni sudovi. Proučen je podsistem formiranja stavova, koji se tiče jezika uz pomoć koga se donose povoljni ili nepovoljni sudovi o entitetima, pojavama ili okolnostima, a koji obuhvata sentiment, procenu i ocenu. Sentiment podrazumeva donošenje vrednosnih sudova pod uticajem emotivnog odnosa prema predmetu vrednovanja, procena obuhvata normativne sudove zasnovane na standardnom ili konvencionalnom ponašanju a ocena znači vrednovanje oblika, sklada ili izgleda predmeta, mesta i ljudi u estetskom smislu. Autorka je ilustrovala jezička sredstva za donošenje sudova u okviru opisanog sistema na korpusu engleskih tekstova filmske kritike.

Rad Mirjane Mišković Luković „Od fikcije ka realnosti: leksika kao osnova za generiranje stereotipa“ razmatra problem objašnjenja metaforičkih iskaza kao deskriptivne i time istinosno-vrednosne upotrebe jezika, u okviru kognitivno-pragmatičke teorije relevancije. Autorka se bavi pitanjem tumačenja metaforičkih iskaza iz perspektive naivnog pogleda na svet, uz ilustrativne ekscerpte iz proze i poezije namenjene deci u cilju da ponudi nešto drugačiji pristup metafori, uzimajući u obzir pretpostavku o načinu na koji deca predškolskog uzrasta usvajaju koncepte i vrednosne stavove putem bajki i basni.

Sledi nekoliko radova koji se bave leksikom, opštim aspektima i konkretnim leksičkim jedinicama. Nikola I. Ramić u radu „Relacije u leksičkom sistemu i upo-

trebna vrijednost leksema u standardnom jeziku i u dijalektima“ razmatra kako se upotrebna vrednost leksičkih jedinica u različitim idiomima istog jezika može razlikovati zbog različitog ostvarivanja relacija među njima, jer se leksion posmatra kao celovit sistem, uređena struktura, čiju funkcionalnost obezbeđuju uređeni višestruki i mnogoobrazni odnosi između jedinica.

U naredna dva rada, iz teorijske perspektive kognitivne lingvistike razmatraju se lekseme sa izraženom vrednosnom komponentom. Svetlana Slijepčević, Aneta Spasojević i Slobodan Novokmet u radu „O konceptualizaciji pojmova *ISTINA* i *LAŽ* u srpskom jeziku“ na osnovu korpusa tekstova različitih stilova istražuju sličnosti i razlike u konceptualizaciji ova dva logički i vrednosno suprotstavljena pojma. Oba pojma se konceptualizuju kroz fizičku senzaciju bola, odnosno fizičku povredu, pa se u srpskom jeziku istina, mada je govornici vrednuju visoko, razume jednako bolno kao i laž, koja se u našoj kulturi posmatra kao izuzetno negativna pojava.

Ivana Lazić Konjik i Jovanka Milošević u radu „Vrednosti u konceptualizaciji reči život i smrt govornika srpskog jezika“ polaze od stanovišta da se u jeziku mogu naći informacije o vrednostima u jezičkoj i društvenoj zajednici i analiziraju lekseme život i smrt, kao nazive vrednosti, i druge jedinice iz njihovih tvorbenih gnezda. Autorke otkrivaju kako govornici srpskog jezika vrednuju život i smrt na globalnom nivou i na nivou konkretnih osobina.

Još jedan rad iz oblasti leksikologije, autorki Ane Randelović, Ivane Marinković i Jovane Jovanović pod naslovom „Semantička vrednost sufiksa *-ota*, *-oča* i *-ost* u derivaciji apstraktnih osobina iz domena čovekovih fizičkih i duhovnih osobina“ bavi se leksičkim jedinicama izvučenim iz rečničkog korpusa koju autorke klasifikuju na osnovu kategorijalne pripadnosti ovih apstraktnih imenica sferama moralnih, intelektualnih i drugih vrednosti (pozitivnih ali i negativnih), a sa ciljem da ukažu na vezu između tvorbenih tipova i njihovih semantičkih realizacija, kao i na konkurentnost sufiksa *-ota*, *-oča* i *-ost* u procesu derivacije ovih apstraktnih imenica.

Prelazeći sa nivoa leksike na nivo frazeologije, u radu „Konstituisanje etičkih vrednosti kroz paremije na primeru srpskog i španskog jezika“ Anđelka Pejović na korpusu od oko 300 poslovice i izreka iz srpskog i španskog jezika, analizira neke od etičkih vrednosti (časť i poštenje, solidarnost i čovekoljublje, poštovanje, pravednost, itd.) koje su konstituisane u vidu paremija. Budući da je jedna od osnovnih odlika paremija kazivanje „opštih istina“, autorka želi da utvrdi koje su te opšte istine kada su u pitanju analizirane vrednosti i kolike su sličnosti odnosno razlike među njima u srpskom i španskom jeziku i pokazuje koliko u obema kulturama ima protivrečnosti po pitanju ovih vrednosti, što ujedno govori o njihovoj dekonstrukciji, usled čega se nameće pitanje postojanja etičkih vrednosti uopšte, naročito u savremenom društvu.

Kako je moguće da jezička sredstva, čak i na nivou nižem od reči mogu biti indikatori društvenih vrednosti, u radu „The suffixes *-ness* and *-ity* in 18th-century English letters as markers of social and linguistic values of the era“ Jovane Dimitrijević Savić i Marte Dimitrijević predstavljeno je istorijskolingvističko istraživanje na materijalu engleskog jezika iz 18. veka. Autorke pokazuju da je produktivnost anglosaksonskog sufiksa *-ness* u odnosu na francusku pozajmljenicu *-ity* manja u

jeziku viših društvenih slojeva i izvlače zaključke po pitanju posledica društvenih i jezičkih trendova u periodu velikih jezičkih promena.

Nekoliko radova koji slede bavi se određenim elementima jezičkog sistema u okviru samog jezičkog sistema, u smislu njihovih semantičkih ili sintaksičkih vrednosti. Ivan Jovanović razmatra semantičke vrednosti leksema *chien* u francuskim frazeologizmima i njene ekvivalente u srpskom jeziku i komparativno-kontrastivnim pristupom pokazuje kako leksema *chien* u francuskim frazemima ima čak 79 osobina koje na metaforičan način oslikavaju čovekova karakterna i fizička svojstva, njegovo sređeno i uobličeno životno iskustvo, različita psihološka stanja i emocije, njegov materijalni status itd., i da je u većini slučajeva na srpski jezik transponovana na adekvatan način, leksemom *pas*, ali i da je u određenom broju slučajeva supstituisana drugačijim leksemama: *mačka, vo, bog, vrapci, pile, pop, sekira* itd. Francuskim jezikom se bavi i rad „Semantika francuske zamenice *on* i njeni ekvivalenti u srpskom jeziku“ Selene Stanković, gde autorka ukazuje na afektivne vrednosti označene zamenicom *on* u situacijama kada je ovaj oblik upotrebljen umesto neke druge lične zamenice. Rad Tanje Rusimović „Upotrebnost vrednost relativizatora *koi* u odnosu na relativizatore *kakav* i *koliki* u adjektivnim klauzama s pokaznim determinatorima pridevskog karaktera u antecedentu“ razmatra kriterijume koji uslovljavaju upotrebu ovih relativizatora u specifikovanim sintaksičkim kontekstima.

Sabina Halupka Rešetar u teorijskom okviru generativne gramatike analizira konstrukcije sa delimičnim pomeranjem upitne reči (npr. *Šta misliš, koga će Ana pozvati*) i upoređuje ih sa onima sa dugim pomeranjem (npr. *Koga misliš da će Ana pozvati?*). U radu se polazi od tvrdnje da konstrukcije sa dugim pomeranjem upitnih reči nemaju istu derivaciju kao one sa delimičnim pomeranjem, a razlika između engleskog i srpskog jezika u pogledu gramatičnosti konstrukcija sa delimičnim pomeranjem upitnih reči objašnjava se pozivanjem na vrednosti obeležja [wh] i [fokus] funkcijskog upravnog elementa C.

Sintaksom se bavi i rad Tanje Milićev, Nataše Milićević i Maje Marković „The Values of Theory-based Analysis for a Parsed Corpus“ u kome autorke pokušavaju da ustanove principe anotacije srpskog korpusa rešavajući dilemu u kojoj meri je neophodno da reprezentacija bude zasnovana na lingvističkoj teoriji i koje vrednosti lingvističke (konkretno, sintaksičke) analize mogu ili ne mogu biti zanemarene. Autorke ilustruju svoja rešenja na primeru reprezentacije fonološki praznih (sintaksičkih) elemenata, ističući vrednost teorijskog pristupa koji za osnovu ima prikaz strukture fraza i predikatsko-argumentskih odnosa.

U jedinom radu koji se bavi fonološkim jezičkim nivoom, Biljana Čubrović daje prikaz akustičke analize vrednosti finalnih ploziva u srpskom i engleskom na osnovu korpusa od 28 transjezičkih parova (homofona), jednosložnih leksema engleskog i srpskog jezika koje izgovaraju govornici srpskog sa srednjim nivoom znanja engleskog. Akustička analiza pokazuje da je nivo fonetske interferencije izuzetno visok i da govornici prenose naučenu fonetsku naviku i u izgovor engleskog jezika, pa autorka daje i preporuke u vezi sa otklanjanjem jake fonetske navike u cilju poboljšanja izgovora engleskog jezika

U ovom delu zbornika nalazi se i nekoliko radova koje se bave upotrebom vrednošću jezičkih sredstava u konkretnim kontekstima. U teorijskom okviru grafo-stilistike, Miloš Kovačević razmatra grafostilemske vrednosti u romanu *Sila* Branka Bajovića Brđanina sa ciljem da se sa jezičke strane istraže i klasifikuju izuzetno brojni tipovi grafostilema u ovom romanu, od kojih su neki potpuno specifični za srpski jezik, a s druge, značajnije, da se objasni njihova funkcionalna vrednost (tj. stilogenost). Jelena Spasić istražuje funkcionalnostilsku vrednost prostorne metonimije u časopisu Srba u Mađarskoj „Srpske nedeljne novine“. Upotrebom ovog tropa novinari obezbeđuju kondenzovanost i sažetost, ali se označavanjem istog denotata pojedinim metonimijski upotrebljenim leksemama prenose i dodatne, emocionalne i simboličke vrednosti, što ima poseban značaj u tekstovima u dijaspori.

Na korpusu akademskog diskursa Danijela Đorović u radu „Markeri validnosti u italijanskom akademskom diskursu“ razmatra značaj i vrednost određenih metadiskursnih obrazaca koji obezbeđuju izrazitije ličan i manje objektivni ton akademskom diskursu. Rad se konkretno bavi markerima validnosti, a sa ciljem da kontrastivnim pristupom ispita da li je savremenom akademskom diskursu prisustvo metadiskursa univerzalna odlika savremenog akademskog diskursa, ili pak specifična karakteristika samo angloameričke akademske tradicije, u kojoj je ovo najviše proučavano. Na korpusu poslovnog i ekonomskog diskursa časopisa *Financial Times* Jelena Basta razmatra fenomen autorskog ograđivanja (popularno „okolišanje“, engl. *hedging*) sa ciljem da pokaže kako se u člancima o ekonomskoj krizi putem jezičkih sredstava šalju poruke kojima se utiče na vrednost istinitosti izjava i mišljenje čitalaca.

Prvi segment ovog zbornika zatvara se radom Branke Milenković „Tekst – diskurs: komunikativne vrednosti“ u kome autorka razmatra sposobnost napisanog teksta da valjano komunicira sa ciljanim recipijentom i analizira upravo jezičke elemente pisanog akademskog diskursa koji podrazumevaju komunikativne vrednosti jednog pisanog diskursa. Autorka, valjano zaključuje da jedino prisustvom komunikativnih vrednosti možemo zaključiti da će tekst biti ispravno motivisan prilikom nastajanja i potom ispravno interpretiran, odnosno da će tekst prerasti u diskurs.

Drugi segment, *Jezik, vrednosti, društvo* sadrži trideset pet radova kojima je zajedničko to da se primarno bave raznim sferama i aspektima društvene stvarnosti i vrednostima u specifičnim društvenim kontekstima, a koje se mogu manifestovati kroz jezik ili su u vezi sa jezikom.

Prvih šest radova u ovom segmentu Zbornika, baveći se različitim oblicima javnog diskursa kao što je pisana regulativa, politički diskurs, film ili onlajn časopis, istražuju načine kako jezik odlikava vrednosni sistem u društvu. Ilijana Čutura i Marina Janjić u radu „Normativi u oblasti vaspitanja i obrazovanja: jezička slika vrednosnog sistema“ analiziraju aktuelne zakonske normative u sferi vaspitanja i obrazovanja sa ciljem da identifikuju jezička sredstva kojima se formira slika o strukturi vrednosti postavljene u temelje vaspitno-obrazovnog siste-

ma, i to sa kako sa aspekta eksplicitno iskazanih vrednosti jezika i višejezičnosti u vaspitanju i obrazovanju tako i u smislu implicitno prisutnih vrednosti u svim ostalim segmentima vaspitno-obrazovnog sistema. Ivana Palibrk i Tiana Tošić, u teorijskom okviru kritičke analize diskursa, na korpusu nekoliko govora u političkom diskursu Srbije, istražuju leksička sredstva sa ciljem da identifikuju i odrede njihove semantičko-pragmatičke vrednosti kojima se u aktuelnom političkom diskursu ostvaruje persuazivnost i promoviše i formira izvesna i promišljena slika o nacionalnim, moralnim i drugim vrednostima. Dominantnim društvenim vrednostima u javnom diskursu, ovoga puta kroz prizmu kognitivne lingvistike, bave se i naredna dva rada. Na osnovu analize korpusa iz štampe, tj. javnog diskursa u Srbiji, Tijana Vesić Pavlović uočava da se vrednosti konceptualizuju kao entiteti koji se uglavnom grade, odnosno, izgrađuju, što je u skladu s pojmovnim preslikavanjem VREDNOSTI SU GRAĐEVINE, dok društvo na njih može direktno da utiče tako što ih uspostavlja, izgrađuje i promoviše. Međutim, o postojećem sistemu vrednosti u društvu prevashodno se govori u negativnom kontekstu – on se prikazuje kao neadekvatan, prevaziđen ili čak anahron sa stanovišta potreba daljeg razvoja srpskog društva, odnosno, kao nedovoljno integrisan i neizgrađen u pogledu strukture. Vladimir Figar u radu „Selling Values via Political Metaphor: A Comparison of Metaphor Usage in Serbian and American Daily Press“ kao dominantni izvorni domen identifikuje sport, s tim što je u američkoj štampi reč o košarci, bejzbolu i trkama automobila, a u srpskom o fudbalu. Detaljnija analiza preslikavanja između domena, otkriva i način na koji se ove metafore mogu (zlo)upotrebljavati za uvođenje novih sistema vrednosti, ili manipulaciju onih već ustaljenih. Kao jedna od specifičnih vrednosti u društvu identifikovane su i ekološke vrednosti i njima se bavi rad Jelice Tošić „Eco-values in Their Linguistic Expression“, fokusirajući se na pridev *ekološki* ili njegovu skraćenica *eko-*, koji se danas široko koriste da označe određene vrednosti koje se pripisuju predmetima i pojavama koje označavaju. Autorka analizira lingvističke implikacije sadržane u rečima i izrazima sa ovom komponentom koji se javljaju u raznim rečnicima. Poslednja dva rada iz ovog segmenta koji se bave određenim diskursima istražuju specifične dijaloške diskurse. Olga Panić Kavgić u radu „Neslaganje sa sagovornikom kao vid pozitivnog verbalnog ponašanja u američkim i srpskim filmskim dijalozima“ na korpusu po tri savremena američka i srpska filma analizira situacije u kojima neslaganje predstavlja poželjniju reakciju od inače pozitivno vrednovanog govornog čina slaganja sa sagovornikom, tj. situacije u kojima se neslaganjem, nasuprot očekivanom razvoju govornog događaja, spasava sagovornikova predstava o sebi, ili se sebi kao govorniku pripisuje manja vrednost ili značaj u odnosu na sagovornika. Autorka pokazuje da, suprotno uvreženom mišljenju, neslaganje sa sagovornikom i te kako može da doprinese pozitivnim društvenim vrednostima oličenim u izbegavanju konflikta kao jednom od najvažnijih ciljeva uspešne komunikacije. Mira Bekar u radu „Opening and closings in Macedonian and English text-based chats“ analizirajući korpus onlajn razgovora makedonskih govornika na makedonskom i na engleskom jeziku istražuje dinamiku konverzacije metodom konverzacijske analize, fokusirajući se posebno na početak i završetak razgovora. Rezultati ovog

istraživanja ukazuju na to da norme „učtivog“ ponašanja dobijaju novu vrednost, jedan novi oblik i raznovrsnost, pogotovu u načinima na koji učesnici završavaju svoj razgovor.

Naredna grupa od četiri rada u segmentu Zbornika koji se bavi jezikom, vrednostima i društvom fokusira se na kulturološke vrednosti i na to kako jezik, strani ali i neki posebni registar maternjeg, funkcioniše kao nosilac ili posrednik između kulturoloških vrednosti. Predrag Novakov se u radu „Strani jezik kao posrednik između kulturoloških vrednosti“ upravo bavi opštim okvirima za proučavanje odnosa jezika, kulture i vrednosnog sistema, ističući da se vrednosni sistem najbolje može nazreti kroz kulturološke komponente povezane sa datim jezikom, posebno ako se te komponente uporede sa odgovarajućim komponentama u nekom drugom jeziku. Na osnovu te opšte pretpostavke, autor razmotra engleski jezik kao savremeno sredstvo globalne komunikacije koji istovremeno prenosi i specifične implicitne kulturološke vrednosne obrasce, gotovo ih namećući drugim jezičkim (pa i društvenim) sistemima, i s druge strane srpski jezik koji je u situaciji da se sa tim prenosom i uticajem suočava. Autor ilustruje svoja zapažanja primerima tzv. „politički korektne“ upotrebe jezika, eufemizama i rodne ravnopravnosti kada se radi o nazivima zanimanja i drugim kontekstima u kojima politička korektnost dolazi do izražaja.

Marija Đindić i Jelena Petrović u radu „(Ne)prevodivost kulture – pogrđne reči i izrazi“ ukazuju na pojavu da je u svakodnevnom govoru, naročito u sferi popularne kulture, raširena upotreba pogrđnih reči i izraza stranog porekla, čime se (nesvesnim) izmeštanjem iz sopstvenog jezika uspostavlja svojevrsna vrednosna distanca između maternjeg i stranog jezika. U komparativnoj analizi upotrebe pogrđnih reči i izraza stranog porekla u slovenačkom i srpskom jeziku, rad odgovara na pitanje kakvu vrstu jezičke ideologije i koje vrednosti (nesvesno) reprodukujemo upotrebljavajući reči i izraze stranog porekla odomaćene u svakodnevnom govoru i popularnoj kulturi.

O vrednosti proučavanja posebnih jezičko-kulturoloških diskursa govore dva rada. Vidan V. Nikolić piše o vrednosti proučavanja tajnog jezika majstora iz Osata u istočnoj Bosni koji je jedini „živi“ tajni jezik jedne tradicionalne profesionalne grupe, nastao sekundarnim dodirima sa drugim jezicima na Balkanu ili drugim majstorskim grupama koje su govorile indoevropskim ili neindoevropskim jezicima. Vrednost ovog „živog“ tajnog jezika (sociolekta) jeste u tome što nudi mogućnost rekonstrukcije načina kako se stvara tajni jezik pod uticajem spoljnih faktora.

O vrednosti proučavanja književnog prevoda govore Tatjana Ružin Ivanović i Nenad Ivanović u radu „Književni prevod kao izraz jezičkih i kulturnih vrednosti: *1001 noć* u verziji Stanislava Vinavera“. Lingvistička analiza ovog dela otkriva da se Vinaver služio raznovrsnim gramatičkim, leksičkim i stilskim intervencijama kako bi pretilizovao tekst *1001 noći* u okviru specifičnih kodova kulture jezika-primaoca, pa ovaj Vinaverov prevod treba posmatrati kao vrhunski izraz srpskog jezičkog stvaralaštva, kao i njegovih kulturnih vrednosti.

Sledeća grupa radova u ovom drugom delu Zbornika bavi se vrednosnim sudovima o jeziku i u vezi sa jezikom. U dva rada autori se bave vrednosnim sudovima u vezi sa odnosom jezika i identiteta. Prvi od ova dva rada, čiji su autori Vladan

Pavlović i Miloš Tasić, ispituje populaciju studenata Univerziteta u Nišu, a drugi rad, autora Dušana Stamenkovića i Mihaila Antovića populaciju učenika u pograničnom predelu Srbije i Bugarske. Oba istraživanja rađena su metodologijom ankete-upitnika, a sa ciljem da se utvrdi da li kod datih ispitanika preovlađuju stavovi o tesnoj povezanosti jezika, s jedne, i nacije, države, nacionalnog i individualnog identiteta, s druge strane, ili ne, odnosno da se razmotri da li u datoj populaciji dominiraju oni stavovi koji se mogu smatrati indikatorima tradicionalizma, ili oni koji bi bili više u skladu sa duhom modernog doba. Sofija Bilandžija se osvrće na jezike o kojima se u našoj sredini relativno malo piše, a to su nordijski jezici, i fenomenu nordijskog jezičkog zajedništva kao posebnoj vrednosti koja nordijske zemlje i dalje drži na okupu u vremenu globalizacije i gubitka određenih jezičkih domena u korist engleskog jezika. Autorka uočava u nordijskim zemljama povratak purističkih tendencija kao pokazatelja lingvističke klime i vida jezičke politike, te da li upravo očuvanje nordijskog jezičkog zajedništva može biti ključno sredstvo u ovoj borbi protiv dominacije engleskog jezika. Sličnom temom, ali ovoga puta iz perspektive odnosa srpskog jezika prema naletu engleskog, bavi se i Jasmina Đorđević u radu „Engleski u srpskom jeziku među mladima: odraz (ne)vrednovanja sopstvenog jezika i novog poimanja stvarnosti“. Na korpusu komunikacije mladih preko interneta, autorka analizira jezičke aspekte, ali i daje kritička tumačenja i gotovo pesimistički potvrđuje svoju polaznu pretpostavku da mladi zbog pomalo neodgovornog odnosa prema svom maternjem jeziku zapravo razvijaju i pogrešne stavove prema ozbiljnim i suštinskim problemima u svom neposrednom okruženju.

Najvidljivija manifestacija javnog diskursa je svakako jezik medija a način na koji mediji oblikuju društvenu stvarnost i kako su sami oblikovani njome, koje vrednosti (svesno ili nesvesno) promoviraju a kojima se rukovode – neke su od tema kojima su se bavili autori narednih pet radova u segmentu zbornika posvećenom jeziku, vrednostima i društvu. Dobrivoje Stanojević se u radu „Jezik medija i nove vrednosti“ kritički osvrće na frazeologizaciju jezika medija, skrivenu cenzuru i samocenzuru, nesklad između objektivnog prikaza i ličnog novinarskog stava prema određenim vrednostima i odnos formalne slobode medija i suštinske zloupotrebe i manipulacije. Sasvim konkretizujući problem, Sanja Domazet u radu „Put u tabloidno društvo“ identifikuje opštu tabloidizaciju medija u Srbiji, gde čak i ugledni dnevni listovi i nedeljnici postepeno dodaju svom sadržaju „lakše“, senzacionalističke elemente. Autorka detaljno analizira proces redefinisavanja kulturnih vrednosti u Srbiji pod uticajem ulaska tabloidizacije u sve strukture kulturne matrice – od jezika, preko medijske i opšte pismenosti, sve do uticaja na svest građana i njihovu kognitivnu percepciju. Ivana Stojanović Prelević u radu „Povezanost performativa i medijskih etičkih vrednosti“ na primeru medijske forme intervjua objašnjava performativne govorne činove prilikom kojih može doći do narušavanja medijskih etičkih vrednosti, tj. kodifikovanih ili nekodifikovanih pravila za ponašanje medijskih radnika.

Konkretna kvantitativno-kvalitativna analiza načina na koji mediji prikazuju i kreiraju sistem vrednosti prikazana je u radu Marije Vujović, Nevena Obradovića i Dušana Aleksića „Sistemi vrednosti u izveštavanju o susjedima u dnevnim novinama *Kurir* i *Narodne novine*“, pri čemu je utvrđeno da značajno dominiraju tekstovi fak-

tografske a ne analitičke sadržine, uz veliko prisutvo tabloidnih sadržaja, što dodatno i konkretno ilustruje tezu o tabloidizaciji medija. O viziji ne mnogo svetle budućnosti koja je već počela pišu Dragana Pavlović i Tatjana Vulić u radu „Izazovi medija u digitalnom dobu – put ka opstanku, put do profita“, i razmatraju mogućnosti opstanaka medija u novim uslovima i okruženju. U rekonstruisanoj stvarnosti XXI veka u kome se dešava preoblikovanje tradicionalnih vrednosti, kriterijuma i uspostavljanje standarda komunikacija digitalizovanog doba, nastupilo je i doba krize tradicionalnih medija, a digitalne platforme sa sobom su donele i promene u upotrebi jezika, pa je najveća količina objavljenog onlajn sadržaja na engleskom jeziku, a zatim i na kineskom. U novonastalim uslovima sve više se uočava i promena vrednovanja medijskih sadržaja pri čemu forma uzima primat nad sadržajem, brzina nad analitikom a kvantitet nad kvalitetom.

Poslednja grupa radova iz dela Zbornika posvećenog odnosu jezika, vrednosti i društva donosi 15 radova pedagoške provenijencije. Većina njih je iz oblasti metodike nastave engleskog jezika i preispituju vrednost nekih novih i/ili revidiranih nastavnih metoda, ili novih primenjenolingvističkih disciplina, ali i mogućnostima da se kroz nastavu jezika promoviraju neke vrednosti kao što su interkulturalnost, višejezičnost, ekološke vrednosti.

Biljana Radić Bojanić i Jagoda Topalov u radu „Strategije za učenje u svetlu novih vrednosti u nastavi engleskog jezika“ ističu značaj kognitivne teorije učenja i pojma strategija za učenje stranog jezika, čijim korišćenjem učenici selektuju, usvajaju, organizuju i integrišu novo znanje, pospešujući tako učenje. Nažalost, uprkos očito velikoj vrednosti strategija, iskustvo kao i empirijsko istraživanje studenata pokazalo je da se one u realnosti malo razrađuju i koriste u domaćoj nastavnoj praksi i da se njihov raspon kod učenika uglavnom kreće u opsegu strategija pamćenja koje potom dovode do proste reprodukcije materijala, ali ne i do dugoročnijeg i uspešnijeg usvajanja jezika i razvoja učeničke autonomije. Savka Blagojević i Ivana Kostić ukazuju na vrednosti govornog engleskog jezika i pitanje njegove zastupljenosti u nastavi u srpskim školama, naročito u govornoj, kolokvijalnoj varijanti. Autorke predstavljaju rezultate analize nastavnih planova, metoda i udžbenika za engleski jezik kao i ankete nastavnika i učenika u vezi sa stavovima prema zastupljenosti britanske govorne varijante u nastavi i predlažu neke od načina korigovanja nastavne prakse u kojoj bi se vrednostima neformalnog govornog jezika dao odgovarajući prostor. Vesna Petrović u radu „The Values of the Task Based Learning Approach (TBL) in Learning Vocabulary and Improving Speaking Competence“ upoređuje ishode učenja novih reči kroz komunikativne jezičke zadatke, uključujući i diskusiju i predstavlja rezultate kvantitativne analize koja potvrđuje vrednost komunikativnog metoda zasnovanog na zadacima (*task-based learning*). Tatjana Grujić i Jelena Danilović u radu „The value of C-tests in English language testing and teaching“, ispituju potencijalne pedagoške vrednosti C-testa (unapređena verzija *cloze* testa), naročito dijagnostičku i formativnu. Nakon istraživanja pri kome su studenti intenzivno vežbali strategije rešavanja ovog tipa testa, autorke zaključuju da on ima veliki potencijal u nastavi. Među razmatranim pedagoškim vrednostima, dve autorke identifikuju i vrednosti neposredno vezane za profesionalnu ličnost nastavnika. Ivana Ćirković

Miladinović u radu „The values of teachers' permanent professional development in the ELT field“ ističe značaj seminara za profesionalno usavršavanje nastavnika engleskog jezika predstavljajući jednu studiju slučaja koja se fokusira na obučavanje nastavnika i autonomiju nastavnika i učenika. Slava Čerpokova u radu „Values in lesson planning? What do we really gain?“ na osnovu psihološke teorije Š. Švarca o vrednostima razmatra uvođenje vrednosne komponente u nastavu engleskog, ilustrujući brojnim primerima i konkretnom studijom slučaja kratkog intenzivnog kursa koji se bavio primarno načinima konstruisanja i usaglašavanja vrednosti.

Slede dva rada koji ističu vrednost novih primenjenolingvističkih disciplina, a koje su u vezi sa razvojem savremenih tehnologija. Danica Jerotijević i Miljana Stojković govore o netlingvistici, kao disciplini koja bi se bavila proučavanjem jezika interneta, leksikološkom analizom novih elektronskih termina, razvojem sajber žanrova i internet diskursa, kao i odnosima moći među različitim digitalnim zajednicama stavljajući u prvi plan engleski jezik kao svojevrstni *lingua franca* internet komunikacije i značaj njenog razvoja za nastavu srpskog jezika i engleskog kao stranog. Na korpusu dijaloga sa internet foruma, onlajn igrice i društvenih mreža u kojima su učestvovali govornici srpskog jezika, autorke kroz funkcionalnu, morfološku i semantičku analizu otkrivaju neke od odlika savremene internet komunikacije. Aleksandar Kavgić ističe vrednost uvođenja nastave korpusne lingvistike na diplomskim akademskim studijama anglistike, uz ukazivanje na izvesne metodičke i programske probleme i moguća rešenja – upotrebu interaktivnih sadržaja realizovanih kroz internetske sisteme za upravljanje nastavnim procesom, a posebno problem stvaranja i uvećavanja jednojezičnih i dvojezičnih korpusa neophodnih za obavljanje nastave. Time se opšta vrednost, ali prvenstveno naučnoistraživačka vrednost ovakvog kursa višestruko povećava, pošto jednom stvoreni korpusi postaju javno dobro i osnova za dalja jezička i književna istraživanja, a njihova opšta vrednost, kao referentnih digitalnih repozitorijuma srpskog i engleskog jezika, takođe nije zanemariva.

Poslednja grupa radova u segmentu koji se bavi pedagoškim aspektima, a ujedno i poslednja grupa radova u čitavom Zborniku, razmatra neke vrednosti koji se mogu promovisati u nastavi jezika. Tijana Đ. Vasiljević Stokić i Đukica Mirković u radu „Interkulturalni senzibilitet učenika srednje škole“ zastupaju tezu da se zajedno sa učenjem formalnih aspekata jezika mora obuhvatiti i kultura naroda čiji se jezik uči, da bi se razvijao interkulturalni senzibilitet učenika, tj. njihova svest i tolerancija prema vrednostima kulture stranog jezika. Autorke isputuju i analiziraju probleme i poteškoće među učenicima srednjih škola zbog različitosti kultura i kulturnih vrednosti. Sa istih pozicija i Danijel Živković ističe ulogu stranih jezika u interkulturalnom obrazovanju, nudeći odgovor na dva konkretna pitanja – koja je uloga stranih jezika i didaktike stranih jezika u interkulturalnoj edukaciji i kako Savet Evrope stimuliše učenje i upotrebu jezika kao bitno sredstvo u održavanju etničkog i socijalnog jedinstva, razvijanju pozitivnih vrednosti, a potom i građanske demokratije. Uočavajući višejezičnost i interkulturalnost kao ciljeve evropske jezičke politike, Nikoleta Momčilović se zalaže za stvaranje uslova u školama za podsticanje višejezičnosti, i konkretno razmatra ulogu nastave nemačkog jezika u Srbiji u razvoju višejezičnosti i analizira stavova gimnazijalaca o učenju stranih jezika, strategijama i višejezičnim kompetencijama.

Dve autorke bave se vrednošću književnog teksta u nastavi stranih jezika. Vesna Simović ukazuje da je posle višedecenijskih smenjivanja nastavnih metoda i forsiranja govorne komunikacije vreme da se ponovo istaknu brojne vrednosti književnog teksta u učenju stranih jezika: motivacione, obrazovno-vaspitne, kulturološke i lingvističke. Slobodanka Gligorić, sa istih pozicija o vrednosti književnog teksta, u radu „Literature and Language Teaching: Re-Examining the Values“ fokusira se na upotrebu dužih autentičnih književnih dela kao što su romani u kontekstu nastave engleskog kao stranog jezika u osnovnim školama i daje pregled nekih praktičnih pitanja, uključujući izbor materijala i metodološke pristupe analizi dela, zajedno sa gotovim nastavnim modelima.

A da jezik i nastava jezika nije van opštih obrazovnih tokova i da i te kako jeste mesto gde se mogu promovisati ne samo kulturološke nego i globalne vrednosti ukazuje Enisa Nikolić u radu „Promovisanje ekoloških vrednosti u univerzitetskoj nastavi engleskog jezika struke“ koja razmatra raznovrsne aktivnosti u nastavi engleskog jezika za studente rudarskog, metalurškog i tehnološkog inženjerstva, kojima se mogu efikasnije promovisati ekološke vrednosti, u cilju podizanja nivoa ekološke svesti studenata i razvijanja društvene odgovornosti, u skladu sa globalnom perspektivom u nastavi stranih jezika.

Kako bi se stekla celokupna slika o konferenciji *Jezič, književnost, vrednosti*, na kojoj je izloženo i mnogo književnih i kulturoloških radova, od kojih se odabrani objavljuju u posebnom tomu, *Jezič, književnost, vrednosti: književna istraživanja*, u nastavku ovog uvodnog članka će i oni biti ukratko predstavljani.

Radovi priloženi za književni tom Zbornika podeljeni su u tri grupe u zavisnosti od dominantnog fokusa:

- Književno-teorijska razmišljanja
- Istok čita Zapad: čitanje književnosti engleskog govornog područja
- Tumačenje vrednosti kroz međunarodnu književnost.

Po logici stvari, književna istraživanja započinju književno-teorijskim radovima, uvodeći nekoliko relevantnih tema: problem položaja žena i književnosti, tj. književne kritike koja se tim pitanjem bavi; ontološka i naratološka razmatranja vrednosti; odnos antike i tradicije sa jedne i modernosti i avangarde sa druge strane; razvoj pojma deteta i srodnih koncepata; viđenje imigracije kroz književnost, i sl. U drugoj grupi su radovi na engleskom i srpskom jeziku koji se bave isključivo književnošću engleskog govornog područja, pri čemu izuzetno širok tematski opseg zahvata period od 15. do 21. veka u kulturama Velike Britanije, Amerike i Kanade. U trećoj grupi radova vrednosti se tumače čitanjem dela srpske, japanske, portugalske, kineske i grčke književnosti. Raznovrsnost tema i pristupa se ovim rezimiranjem ni najmanje ne iscrpljuje.

Prvi segment zbornika *Jezik, književnost, vrednosti: književna istraživanja* sadrži 16 priloga. Ovim radovima zajednički je književno-teorijski pristup različitim aspektima vrednosti koje su autori identifikovali. Zbog i dalje veoma važnog pitanja položaja žene i njene marginalizacije u savremenom društvu, na početku zbornika nalazi se nekoliko razmatranja koja se bave upravo tim pitanjem. Prvo, koje i uvodi temu feminističkog diskursa, nosi naslov „Percepcija i vrednovanje ženskog stvaralaštva u savremenoj nauci o književnosti“. Vladislava Gordić Petković smatra da je ženski kanon, u poređenju sa dominantnom književnom tradicijom, ipak još uvek sveden na ograničeno, kontrolisano prisustvo. Ako je kanon dogovor o vrednostima i sporazum o vidovima vrednovanja, njegovi konstitutivni principi bi trebalo da budu višeglasje i pluralizam u cilju ravnopravnosti. Međutim, pozivajući se na Mardžori Garber, autorka tvrdi da politička arena vrši pritisak na književni kanon i dovodi do mešanja nacionalne, političke i kulturne veličine sa jedne strane i pojma velikog dela sa druge. Vladislava Gordić Petković problematizuje ovu tezu uporednom analizom vrednovanja savremene anglofone i srpske ženske književnosti iz perspektive ženskosti, odnosno temeljnih poetičkih obeležja upisanih u pojam ženskog. Ti uski okviri ukazuju da žensku književnu tradiciju i dalje presudno obeležava topos marginalnosti, te da je prati teza o potisnutom i potlačenom ženskom identitetu koji nalazi puteve i mogućnosti da se iskaže, uprkos potiskivanju i pritiscima.

Na ovu ideju subverzivnog iskazivanja ženskog identiteta nadovezuje se i stav Petre Mitić da kritika univerzalnih kategorija znanja i vrednosti predstavlja ključnu odrednicu feminizma, budući da je on od samog početka imao za cilj da reafirmiše iskustvo marginalizovane polovine čovečanstva koju su sveobuhvatne kategorije naučnih i filozofskih sistema tretirale najčešće u odnosu na dominantnu patrijarhalnu normu. Njen rad „Vrednosti postmoderne paradigme – feministička čitanja“ razmatra osnovne pravce polemike koja prati tumačenje postmodernog fenomena sa posebnim osvrtnom na paradoksalnu poziciju feministički usmerene teorije koja bi po svojim bazičnim opredeljenjima trebalo da bude postmoderna, ali istovremeno i antipostmoderna. Petra Mitić izvodi zaključak da se za feminizam zato može tvrditi da je proklamovao načela postmodernizma još mnogo pre nego što je ovaj termin stekao status kritičke paradigme, a sa druge strane, feminizam je oduvek bio i deo širokog i, po viđenju nemačkog filozofa Jirgena Habermasa, nedovršenog projekta moderne, posvećen idejama istine, pravde i subjektiviteta, i utemeljen na uverenju da je moguće, i neophodno, delovati u pravcu društvenog progressa i veće moralne i intelektualne svesti pojedinca.

Kao ilustraciju navedenih teorijskih razmatranja, Aleksandra Petrović na tekstu romana *Ljudi govore* Rastka Petrovića preispituje vrednost ženskog tela koje u sebe integriše simbolički princip, pri kojem se konstruisana razlika između bioloških polova otkriva saglasno principu mitološke vizije sveta ukorenjene u proizvoljan odnos vladavine muškaraca nad ženama, odnosa koji je upisan u stvarnost društvenog poretkta. U svom prilogu „Vrednost ženskog tela: telo kao naturalizovani objekt“, a u kontekstu poststrukturalističkih teorija i sociološke misli Pjera Burdjea, Petrovićeva svodi

poznatih, ali i zaboravljenih pisaca, i to uz poštovanje akademskih postulata naučno-istraživačke sistematizacije, (ne)stabilnog terminološkog i pojmovnog određenja, metodološkog ludizma, interpretativnih manija, sa pozitivnim konotacijama ka progresivnim konvencijama pri iskoraku i markiranju diskontinuiteta, što se označava subverzivnim idiomom novog tumačenja tradicije i modernosti kod nas. Istom temom bavi se i Časlav Nikolić u radu „Status vrednosti u avangardnoj literaturi“ postavljajući pitanje može li se ontologija novoga postizati sasvim mimo tradicije i zaključujući da princip samoprevazilaženja avangardnog stvaralaštva iziskuje stalno prevrednovanje suspendujući postojeće vednosti i istovremeno otvarajući prostor za nove. Autor uz to razmatra i kroz koje jezičke i metajezičke figure avangardna literatura zadobija slobodu rušenja kanonina, a postizanja vrednosti. Na sličan način Vladimir Perić takođe rasvetljava, iz vizure dasosofije, prirodu nestabilnosti i permanentne transformabilnosti aksioloških merila i preispituje opoziciju književna vrednost / nevrednost izvodeći zaključak da je i nevrednost u osnovi vrednost. Njegov rad „Vrednost književne nevrednosti: na dasosofskom smetlištu“ poziva se na teoriju smeća Majkla Tompsona i istražuje pitanja aporije vrednovanja tekovina dade i reakcije na dadaističku potrebu za konstantnim prevrednovanjem svih vrednosti.

Narednih šest radova je tematski različito sa zajedničkom potkom izrazito teorijskog pristupa. Pod provokativnim naslovom „Nedostatak ili izgubljeni raj? Promenljiva vrednost 'deteta' i 'detinjstva' u zapadnoj kulturi“ Danijela Petković daje kratak pregled kulturnog konstruisanja deteta i detinjstva u zapadnoj civilizaciji, sa posebnim fokusom na (kontradiktorne) vrednosti koje se, često istovremeno, pripisuju ovim konceptima u engleskoj književnosti i kulturi. Takođe se razmatra i ideološko-imaginativni potencijal samih konstrukata u kontekstu moderne preraspodele moći i znanja, tj. konstituisanja modernih kategorija subjekta, u velikoj meri zasnovanih na koncepcijama romantizma i viktorijanskog perioda. Podjednako provokativno, Svetlana Rajčić Perić u svom radu „Prilog aksiološkom razmatranju zabave u književnosti (M. Pavić, *Poslednja ljubav u Carigradu*, A. Špigelman, *Maus*)“ odbija da odgovori na pitanje šta su književne vrednosti i iz čega one proističu, jer sledi Deridin stav da je vrednost pojava koja nadolazi i podrhtava. Ona se ipak osvrće na pojam zabave u književnosti kroz poststrukturalističku aksiologiju koja decentrira temeljni pojam vrednovanja i pojam vrednosti, ali i otvara nove probleme, čineći tako pomak u prevrednovanju mnogih pojava u umetnosti. Sa druge strane, Ivana Simić i Marija Čojbašić za predmet svog priloga „Stranac reču i delom: 'književnost imigracije' u italijanskoj literaturi“ uzimaju sistem vrednosti viđen kroz prizmu „imena“ kao označitelja i neodvojivog činioca identiteta, one pojave koja se u Italiji naziva „književnošću imigranata“. Svrha ovakvog pristupa bila je da pokažu kako se insistiranjem na „drugacijem“ i „oneobičenom“ imenu sama književnost lišava svoje autonomije i rukovodi izvanliterarnim vrednostima, kao i da ukažu na potrebu univerzalnijeg pristupa u kojem će višejezičnost biti mogućnost za bolje razumevanje i zbližavanje, a ne znak za isticanje različitosti. Mogućnosti žanra poezije da iskaže vrednosti obrađene su u radovima Jelene Veljković Mekić i Milene Vladić Jovanov. Prva autorka u radu „Estetske i pedagoške vrednosti pesme za decu“ ukazuje na specifičnosti pesničkih izraza namenjenih deci. Ona razmatra pedagošku funkciju

pesme za decu s one strane didaktičkih i utilitarnih tendencija i sagledava je, pre svega, kroz estetsku funkciju, s ciljem da dokaže kako bi namerno i neposredno isticanje vaspitnih komponenti narušilo ne samo estetiku poetskog izraza, već i sam pedagoški stav. Druga autorka u prilogu „Moderna poezija u jeziku stvarnosti – so rudely forc'd“ ističe da način stvaranja poetske slike ulivanjem strukturalnog u semantičko i njihovim prelamanjem na jezičkoj ravni u modernoj poeziji utiče i na određivanje vrednosti: one su određene u jeziku i jezikom. Ona zaključuje da takav način, iako „nestabilan“ i promenljiv, pokazuje mnogo veću svest u određivanju vrednosti, jer ne daje odraz već formirane vrednosti već promišlja način na koji vrednost nastaje. Poslednji tekst u prvom segmentu *Književno-teorijska razmišljanja* jeste rad „Pozorište ideja Džordža Bernarda Šoa: prevrednovanje vrednosti u ime Napretka“ Biljane Vlašković. Ona preispituje filozofske, antropološke, dramske i političke ideje ovog irskog nobelovca u kontekstu potrebe da se porodične, lične, klasne, kulturne i religijske vrednosti prevrednuju kako bi se mogao ostvariti „Napredak sa velikim N“.

Evidentan je širok dijapazon tema kojima se autori bave sa književno-teorijskog stanovišta a u domenu vrednosti, njihovog ustanovljavanja, definisanja i revizije pod izmenjenim istorijskim okolnostima. Prvi deo zbornika radova *Jezik, književnost, vrednosti: književna razmatranja* na ovaj način određuje okvire za sledeća dva odeljka koji se bave analizama konkretnih književnih tekstova.

U segmentu *Istok čita Zapad: čitanje književnosti engleskog govornog područja* nalazi se devet radova čiji autori dolaze iz Srbije i Rumunije, a iščitavaju književna dela sa područja Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Kanade. Sistem vrednosti koji generalno karakteriše Istok i Zapad se razlikuju, te je zanimljivo videti koji problemi su skrenuli pažnju pisaca sa engleskog govornog područja, kao i kako su te probleme interpretirali istraživači iz istočnih zemalja. Američkim piscima posvećeno je šest radova. Mihaela Prioteasa u radu „Image, Imagery, Imagination and Values of Women in Edgar Allan Poe's Short Stories“ razmatra priče čuvenog američkog autora iz ugla feminističke kritike. Ona polazi od stava Virdžinije Vulf da su žene neka vrsta ogleдалa koje dvostruko uveličava lik muškarca, da bi došla do zaključka da su svi ženski likovi u Poovim pripovetkama samo predstava uveličane slike autora i njegovog identiteta, opsednutog prizorima žena koje umiru. Sa ovog vida diskriminacije žena prelazimo na temu rasne diskriminacije u Americi tridesetih godina prikazanu u radu Ivane Ljubenić „Racist media representations in Richard Wright's *Native Son*“. Realno prisutan jaz između populacije belaca i crnaca u Čikagu naglašen je i neprofesionalnim radom medija koji održavaju u životu mit o odnosu između belih žena i crnih muškaraca, što, kako autorka ističe, ima dalekosežne posledice. Rajtova priča o Bigeru Tomasu nadovezuje se na neki način na DeLilovu priču o atentatu na Džona Kenedija kao poziv na reviziju istorijskih „činjenica“ i vrednosnih sistema određenih istorijskih perioda. Aleksandra Vukotić u prilogu „Istina, istorija i priča u romanu *Vaga Dona DeLila*“ u kontekstu istorijske metafikcije ispituje odnos istine, istorije i fikcije u ovom čuvenom romanu ističući da

za razliku od brojnih romana alternativne istorije koji pokušavaju da razotkriju tajnu istinu o atentatu na Džona Kenedija, *Vaga* ne želi da objavi jedinstvenu i neopozivu istinu, već problematizuje prirodu i vrednost istorijskih činjenica. Sa ovog opšteg plana prelazimo na istraživanja o pojedincu u svakodnevici života ovaploćenog u liku Čarlija Sitrina. „Metafizički refleks vrednosti na svakodnevni život u romanu *Humboltov dar Sola Beloua*“ koautorski je rad Jelene Andrejić i Maje Milutinović u kome se one pozivaju na Agnes Heler i Lukača i dolaze do Huserlove fenomenološke spoznaje položaja individue u svakodnevnom životu i društvu, te njegove nemoći da se odupre silama koje ga često vode u pogrešnim pravcima. Iako dinamično savremeno društvo prisiljava čoveka na stalnu borbu sa okrutnostima sveta, ono ipak istovremeno pruža i više alternativa, tako da testament koji dobija od svog prijatelja Humbolta Sitrina transcendentalno pomaže da shvati da materijalizam savremenog društva ne nudi nikakvo trajno zadovoljstvo i da prizna estetska i etička načela vrednosti samog života. Činjenicom da se te vrednosti najčešće usvajaju u ranom detinjstvu i da opstaju tokom celog života bavi se Ana Kocić u radu „The Games They Play: Cultural Values Reflected in American Literature“. Delo Marka Tvena predstavlja korpus na kome autorka ispituje kulturološke vrednosti različitih verskih, rasnih i etničkih grupa u Americi kojima su zadojena deca kroz nesvesno ponavljanje obrazaca ponašanja odraslih oko sebe.

Nakon ovih iščitavanja dela američke književnosti Zbornik nudi tri rada nastala iz pera britanskih pisaca u periodu od 15. veka do 2001. godine kada je Ijan Makjuan objavio svoj roman *Iskupljenje*. Prateći neke od teza francuskih filozofa Levinasa i Rikera, pobornika filozofskog koncepta „etike Drugog“, Bojana Borković ukazuje na činjenicu da etička odgovornost prema Drugome mora prethoditi bilo kakvoj potrazi za istinom, kao i da je sagledavanje vrednosti Drugog osnovno obeležje etičke koncepcije čoveka. U radu sa prikladnim naslovom „Vrednost Drugog u *Iskupljenju* Ijana Makjuana“, autorka analizira tragične i katastrofalne obrte sudbine koji primoravaju glavnu junakinju da u potpunosti istraži granice svog bića i iznova definiše sebe i svet oko sebe, što je veliki izazov u vreme erozije svih vrednosti. Sličnim izazovima čovek je izložen u svakom istorijskom trenutku, a najbolji tumač ljudskih dilema u opusu zapadne književnosti svakako je Šekspir, te stoga u zbornicima radova sa naših konferencija uvek imamo i poneki rad o Šekspirovom viđenju problema koji nam je u fokusu. Ovoga puta Milena Kostić je obradila dramu *Henri VI* pod naslovom „Conflict between Individual and Social Systems of Values in Shakespeare's *Henry VI*“. Autorka postulira tezu da zbog ambicije da kontrolišu život, a ne da mu služe, vladari iz Šekspirovog istorijskog opusa ne mogu da postanu kompletne ličnosti, već ostaju „podeljeni“ između makijavelističkih političkih ambicija, a na štetu sopstvenog sistema vrednosti i morala. Šekspir takve junake svrstava u tragične likove, a Kostićeva njihovu tragičnost definiše kao sukob između sistema vrednosti pojedinca sa jedne i društva sa druge strane, oslanjajući se na uvide humanističke kritike, novog istorizma i prezentizma. Sežući još dalje u prošlost britanske civilizacije, Milica Spremić čita *Smrt Arturovu* kao još jednu ilustraciju posledica neravnoteže između različitih aspekata vrednosti. Idealno zamišljena i uređena država kralja Artura ipak pokazuje nestabilnost usled prenaplašavanja svetovnih u odno-

su na duhovne vrednosti. Kroz priču o potrazi za Svetim Gralom u radu „Svetovne i duhovne vrednosti u Malorijevoj *Smrti Arturovoj*“ autorka pokazuje da je viteški svet kralja Artura ipak bio nesavršen jer je previđao čvrstu vezu između ove dve sfere vrednosti. Rana književnost na Britanskim ostrvima metaforički ukazuje upravo na tu neravnotežu u sistemu vrednosti koja je uzrok mnogih kasnijih podeljenosti i problema, ne samo u Britaniji već i u drugim kulturama koje je ona iznedrila, kao što je prikazano u prethodno pomenutim radovima američkih autora. Kanadska civilizacija spada u najmlađe izdanke britanske kulture, te se na kraju ovog segmenta nalazi rad koji za temu ima prozu Margaret Etvud, njene najpoznatije književnice. Ona u svojim delima često dovodi u pitanje patrijarhalne strukture i verodostojnost zavaničnih interpretacija istorijsko-političke prošlosti prikazane u Bibliji i drugim stvarnim mitovima. U tekstu „*Godina potopa*: preispitivanje vrednosti kroz biblijske mitove u prozi Margaret Etvud“ Maja Ćuk ističe da u ovoj preradi mita o potopu Etvudova ne kritikuje samo odraz diskutabilnih predstava i viđenja iz drevnih mitova u današnjim prilikama, već i uticaj „savremenih“ mitova – nauke i kapitalizma na tradicionalna shvatanja, vrednosti i živote ljudi danas i u daljoj budućnosti. Urušavanje vrednosnih kriterijuma predstavlja trajni problem naše civilizacije.

Poslednjem delu zbornika radova *Jezik, književnost, vrednosti: književna istraživanja* dali smo naziv *Tumačenje vrednosti kroz međunarodnu književnost* u nastojanju da objedinimo radove koji se bave vrednostima iskazanim u određenim književnim delima pet različitih kultura van engleskog govornog područja. Žanrovski je u pitanju raznorodno stvaralaštvo: narodna književnost, realistička proza, kratka priča, parabola, turbo folk, poezija, a najviše je priloga koji se bave srpskom kulturom i književnošću. Geografski su to istraživanja književnosti raznih strana sveta čime se približavaju kulture udaljenih naroda i formiraju vrednosti u kontaktu. Ovaj segment zbornika organizovan je tako da počinjemo sa radom koji se bavi japanskim sistemom vrednosti koji je nama najmanje poznat. Danijela Vasić u prilogu pod istoimim nazivom obrađuje internacionalne motive u najstarijem japanskom delu *Kodiki*, što znači „zapisi o drevnim događajima“. Ovaj najstariji sačuvani istorijski zapis izuzetne književne vrednosti nastao je 712. godine na japanskom dvoru i predstavlja pogled na svet zasnovan na drevnoj animističkoj religiji „šinto“ koja je integrisana u japansku kulturu. Autorku posebno zanima prisustvo velikog broja internacionalnih tema i motiva, veoma zanimljivih za komparativno i tipološko proučavanje vrednosti. Ona uočava sličnosti u mitologijama istoka i zapada, kao i približavanje mita i bajke u ovom drevnom japanskom delu. Sa japanske prelazimo na kinesku književnost. Lu Sunova pripovetka *Dnevnik jednog ludaka* predstavlja piščev ikonoklastični napad na tradicionalni konfucijanski moral i etičke vrednosti kineske kulture koju je Mirjana Pavlović odabrala za predmet svog istraživanja u tekstu „Među ljudožderima: Lu Sunov *Dnevnik jednog ludaka*“. Međutim, autorka primećuje da je ova pripovetka o kanibalističkoj paranoji u suštini filozofska rasprava o tamnoj strani ljudske prirode sa ciljem da pokaže da se društvo može promeniti preobraćanjem

ljudi iz „kanibalizma“ u viši nivo humanosti. Iako su ga u prvom redu zanimali kineska tradicija i mentalitet kineske nacije, opis ljudožderskog društva u kojem jaki proždriu slabe Lu Sun je uzdigao na nivo opšteg, čime je zapravo lokalnom dao pečat univerzalnog i večnog. Sledeći pisac, kojim se u radu „*Slepilo Žozea Saragama* – tumačenje parabole: govor o vrednostima“ bavi Jasmina Ahmetagić, dolazi iz Portugalije, ali njegov prosvetiteljsko-didaktični roman-parabola takođe poprima dimenzije univerzalnog mita. Semantika romana posmatrana je na fonu žanrovskih karakteristika, odnosno satiričnih vrednosti, kao posledice rada ciničkog uma, kako ga je definisao Sloterdijk. Slepilo opisano u romanu kao metafora načina postojanja čovečanstva promišlja se na osnovu izdvajanja junaka nezahvaćenog epidemijom i na osnovu simptomatologije same bolesti koja ukazuje na povezanost slepila sa zaslepljenošću, što je pojam koji pripada svetu vrednosti. Autorka zaključuje da Saragamo preispituje mogućnosti etike u društvu lišenom postojanja Boga. Tamara Kostić-Pahnoglu nas zatim iz Portugalije vodi u Grčku u prilogu „Susret materijalnih i duhovnih vrednosti u romanu *Doživljaji Aleksisa Zorbasa*“ najpoznatijeg grčkog pisca Nikosa Kazancakisa koji u ovom romanu konfrontira dve životne filozofije i dva sistema vrednosti. Autorka dolazi do stava da preispitivanje ličnog sistema vrednosti glavnog junaka potvrđuje da čvrste vrednosti iz vidljivog sveta, višestruko proverene i dokazane, nadvladavaju teorijske vrednosti metafizičke filozofije. Ma kako različite bile kulture iz kojih pisci dolaze, njihov umetnički senzibilitet i kreativni iskaz usmeren je uvek na vrednosti pojedinca i društva u međusobnoj interakciji.

Isto zapažanje se može izvesti i o poslednjih sedam radova uključenih u ovaj deo zbornika, koji se bave sistemom vrednosti srpske kulture transponovanim kroz različite žanrove. Sanja Golijanin Elez istražuje načine na koje savremeno srpsko pesništvo svoju poetsku duhovnost, estetsku i sazajnu veličinu i humanistički značaj gradi merom utkanosti u fenomen književnosti kao neprekinutog vrednosnog toka, u kojem se prožimaju prošlost, sadašnjost i budućnost tradicije kao kulturne memorije naroda u širem kontekstu evropske kulture i duhovnosti. U radu „Intertekstualnost kao refleks kulturološkog traganja u srpskom pesništvu dvadesetog veka – uvod u vrednosna tumačenja“, autorka proučava stvaralaštvo najpoznatijih srpskih pesnika 20. veka (V. Popa, M. Pavlović, B. Miljković, S. Raičković) sa stanovišta intertekstualnih veza u prostoru svetske književnosti. Sa druge strane, Mirjana Matović tumači drugu krajnost poetskog žanra proučavajući turbo folk u tekstu pod naslovom „Ideologija kulture zapada u srpskoj popularnoj narodnoj muzici – elementi politike globalnog u turbo folku“. Ona pokazuje kako je ideološki potencijal jezika bio iskorišćen kao sredstvo manipulacije svim važnim aspektima društvene realnosti kroz tekstove popularne narodne muzike devedesetih godina 20. veka – kroz fenomen turbo folka kao jedinog muzičkog pravaca/fenomena u Srbiji kojem je pripisivana politička pozadina. Autorka naglašava latentnu opasnost od zloupotrebe muzičkih sredstava u interesu ostvarenja političkih ideja.

Sledeća dva rada bave se srpskim romanom. Nikola M. Bujanja preispituje problem identifikacije literarnog kvaliteta i vrednosti uporednom analizom romana *Portret umetnika u mladosti* i *Nestanak Zdenka Kuprešanina*. Mladi beogradski pisac Andrija Matić koristi Džojsovo remek-delo tako što njegov junak kao Dedalova

groteskna parodija tegobno i uzaludno pokušava da pronađe svoj umetnički identitet. U radu „Kritika na dodatnu vrednost: na tragu (re)konstruisanja literarnog identiteta (Matićev *Nestanak Zdenka Kuprešanina* i Džojsov *Portret umetnika u mladosti*)“ Bubanja tumači nadrealni svršetak odiseje Matićevog junaka kao nestanak normativnosti i kvaliteta umetničke kvintesencije. U drugom radu, „Tradicionalna kultura Srba kao kontekst i osnova romana *Opsada crkve Sv. Spasa* Gorana Petrovića“, Marina Tokin izučava tradicionalne predstave, verovanja, likove i oblike usmene književnosti koji čine osnovu ovog romana kao i forme dobijene rekonstrukcijom, dekonstrukcijom i nadogradnjom tradicionalnih elemenata. Na taj način autorka u svom prilogu pokazuje kako se u Petrovićevom romanu oblikuju i preoblikuju dela tradicionalne kulture, tvoreći postmoderni roman koji preispituje sve vrednosti. Ono što je u svom radu ponudila Ana S. Živković jeste osvrt na vrednost formalnih rešenja u realističkoj prozi Milorada Popovića Šapčanina u tekstu sa istoimenim nazivom. Autorka naglašava „sliku“, žanrovsku i idejnu vrednosnu normu u realizmu kao sistem odabira sadržaja, tvrdeći da je učešće vizuelnih činilaca u naraciji i statičan raspored fabularnih elemenata doprinelo prodoru nove mimetičnosti iz evropskog kulturnog prostora u srpsku književnost 60-ih godina 19. veka. Strukturalnom analizom realističke proze Šapčanina dolazi se do vrednosti njegovih formalnih rešenja: sižejne napetosti između dobra i zla, unutrašnjeg prostornog viđenja i spoljašnjeg prostornog opisa, itd.

Na samom kraju zbornika nalaze se dva rada koja u kontekstu oblikovanja i negovanja vrednosti predstavljaju važan podsetnik onoga na čemu treba raditi u cilju očuvanja vrednosti srpske kulture. „Narodna književnost u čitankama Mihajla M. Stanojevića i Živka N. Stefanovića: sistem kulturnih vrednosti jednog doba“ jeste naslov rada Medise Kolaković koja čitanke vidi kao udžbenike koji svojom specifičnom koncepcijom i namenom prezentuju kompletan sistem kulturnih, nacionalnih, jezičkih i etičkih vrednosti jednog doba. Polazi se od pretpostavke da su koncepcije uključivanja dela narodne književnosti u ove čitanke uslovljene ukrštanjem unutrašnjih, poetičko-estetskih razloga sa spoljašnjim istorijskim, društvenim i kulturnim okolnostima i kao primer dobre prakse navode se čitanke za prva četiri razreda osnovne škole korišćene u periodu 1928–1933., koje predstavljaju ogledalo vrednosti prosvetnog sistema jednog perioda naše književno-kulturne istorije. U istom kontekstu vaspitavanja mladih na tradicionalnim vrednostima narodne književnosti, Buba D. Stojanović prilaže rad o tradicionalnim vrednostima narodne književnosti i njenom značaju u vaspitanju kompletne ličnosti učenika. Narodna književnost se danas može čitati kao kodeks ponašanja, sistem proverenih vrednosti, vrlina i mana koji mnogome doprinosi vaspitanju kompletne ličnosti mladog bića u razvoju i izgrađivanju sistema pravih vrednosti. U prilogu ove autorke pod nazivom „Tradicionalne vrednosti narodne književnosti i njihov značaj u vaspitanju mladih“ ističe se da narodna književnost kao poseban deo književne umetnosti svojim poetskim vrednostima, estetskim i emocionalnim porukama, mudrom narodnom rečju, skladnim izrazom, tradicionalnim običajima, čovekoljubljem, snažnim moralnim stavom i životnim optimizmom u velikoj meri može da utiče na obrazovanje ličnosti učenika i formiranje sistema pravih, proverenih vrednosti.

Naša namera da uspostavimo praksu redovnih godišnjih skupova sa međunarodnim karakterom koji bi se bavili problemima jezika i književnosti u kontekstu određenog opšteg problema urodila je plodom. Započeli smo 2007. godine sa temom *politika*, 2008. je to bila *globalizacija*, 2009. *identitet*, 2010. *promene*, 2011. *komunikacija*, 2012. *vrednosti*, a 2013. nastavljamo sa temom *marginalizacija*. Vrednost naših naučnih skupova ogleda se u i ovoj logičnoj tematskoj povezanosti. Od izuzetne vrednosti za našu akademsku zajednicu jesu i ostvareni kontakti i intenzivne diskusije među učesnicima, što nas iznova uverava da treba nastaviti sa organizovanjem sličnih skupova na temu međusobne povezanosti jezika, književnosti i važnih pitanja u datom trenutku.

Zahvaljujemo se svim učesnicima na izloženim radovima i priložima za zbornike *Jezik, književnost, vrednosti*.

Posebnu zahvalnost u pomoći oko organizacije ovog naučnog skupa i štampanja zbornika dugujemo Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, kao i prof. dr Goranu Maksimoviću, dekanu Filozofskog fakulteta u Nišu.

Biljana Mišić Ilić i Vesna Lopičić

Niš, februar 2013.

УДК 811.163.41'27
811.163.2'27

Душан Стаменковић, Михаило Антовић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

ВРЕДНОСНИ СУДОВИ У ВЕЗИ СА ОДНОСОМ ЈЕЗИКА И ИДЕНТИТЕТА НА ГРАНИЦИ СРБИЈЕ И БУГАРСКЕ¹

Сажетак: Основни задаци овог истраживања били су (1) да испита сличности и разлике у вредносним судовима везаним односом између националног идентитета и језика које постоје код ученика завршних разреда две средње школе из Ниша и Босилеграда и (2) да провери постојање корелација између схватања поменутог односа и различитих демографских података у случају босилеградске популације. Резултати показују да су две групе ученика релативно сличне по питању вредновања односа језика и националног идентитета, као и да су демографски параметри који утичу на виши ниво индекса језичког национализма у пограничју српска националност, мушки пол, мањи број година и већа религиозност.

Кључне речи: језик, национални идентитет, језички национализам, пограничје, Ниш, Босилеград

1. Увод

Циљ овог рада је да испита сличности и разлике у вредносним судовима везаним за однос између националног идентитета и језика које постоје код ученика две средње школе из Ниша и Босилеграда, као и да провери да ли код популације из пограничја постоје одређене корелације између схватања поменутог односа и различитих демографских података, попут године рођења, вероисповести, пола, итд. Анкетним упитником, који се налази у додатку овог рада, обухваћено је по четрдесеторо испитаника српске и бугарске националности, ученика трећег и четвртог разреда гимназије, а анкетирање је спроведено марта месеца 2012. године. Упитник је садржао три групе питања: она која су испитивала степен тзв. „језичког национализма“, она која су проверавала ставове ученика о адекватности учења различитих страних језика и она о оценама које су ученици у тренутку испитивања имали из матерњег и страних језика. Истраживање је обављено у оквиру већег подухвата испитивања односа између националног идентитета и језика код различитих популација, тачније ученичке и студентске популације у Нишу и пограничним крајевима (Павловић и Јовановић 2012, Антовић и Стаменковић 2012, Павловић и Тасић 2013).

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 179013: *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

За потребе анализе у овом раду користиће се само прва група питања, тј. она питања која су коришћена за добијање степена „језичког национализма“ (што је детаљније описано у одељку број 2).

Однос између матерњег језика и националног идентитета до сада је доста изучаван у социолингвистици, а сматра се да у традиционалним, делимично конзервативним круговима преовлађују ставови о нераскидивој повезаности језика, нације и државе. Ову везу дескриптивна лингвистика је одавно напустила (нпр. Hudson 1981), али и данас у широј јавности понекад постоји веровање у то да матерњи језик мотивише, дефинише, а у доброј мери и чува национални идентитет од потпадања под утицај глобализације (за дискусију в. Павловић и Јовановић 2012). Овакав начин размишљања делом потиче из чињенице да има доста оних који сматрају да је језик једно од најважнијих „тквива“ у изградњи идентитета, било да се ради о националном, културном, колективном, индивидуалном или неком другом идентитету. Став о повезаности језика, нације и државе и теза да се човечанство природно дели на нације од којих свака поседује свој особени и непоновљиви карактер, при чему је језик гарант те посебности, Ранко Бугарски (2002: 60) назива *језичким национализмом*. Овај облик национализма јесте европска (превасходно романтичарска) креација, која је у датом контексту допринела буђењу националне свести и афирмације појединих нација. Поред тога, ова врста национализма доводила је и до проглашавања националног језика националном светињом, што је у неким случајевима добијало облик екстремног пуризма, тј. стварања императива одбране националног језика и писма, понекад и презривог и искључивог односа према другим језицима и њиховим говорницима, а понекад и његове употребе као активног инструмента сукоба и оружја у борби против других (в. Бугарски 2002: 65–78; Greenberg 2004: 9–12). Идеју језичког национализма можемо повезати и са разматрањем облика националне везаности Николе Рота и Ненада Хавелке (1973). Према њима, има пет оваквих облика: (1) *искључива везаност*, (2) *истакнута везаност*, (3) *подељена национална везаност*, (4) *општељудска везаност* и (5) *негирање значаја сваког облика националне везаности*. Први облик националне везаности, *искључива везаност*, представља национализам у ужем смислу, односно етноцентризам или шовинистички национализам, који садржи увереност да треба користити сва средства за јачање сопствене националне државе, стриктно разликовање вредности своје нације од других и уверење у властиту супериорност – ова врста везаности би свакако укључивала и језички национализам у његовој најрадикалнијој форми. С друге стране, становиште којим се негира претходни став, код којег се не поставља јасна корелација између националног и језичког идентитета, називамо *језичким космополитизмом*, термином који се у овом контексту први пут помиње у Павловић и Јовановић, 2012. Ово становиште би, као језичка компонента, било блиско ономе што Рот и Хавелка називају *општељудска везаност*, односно приступу код кога се већа важност придаје интернационалној везаности. Тако су и у овом раду ставови којима би се могла подржати теза о чврстој вези између језичког и националног сматрани за индикатор национализма, и обрнуто: уколико би

се испитаници сложили са ставовима који указују на делимично или потпуно раздвајање језика и националног идентитета, онда је, у нашој интерпретацији, такав одговор указивао на више космополитске, а мање традиционалне ставове.² Узимајући у обзир овакве теоријске поставке, осмислили смо ову студију, а основна намера нам је била да испитамо какав је однос између перцепције језика и идентитета у пограничју код популације нишких и босилеградских гимназијалаца и да проверимо да ли у случају босилеградске популације постоје корелације између процењеног степена језичког национализма и појединих демографских параметара.

2. Експериментална процедура

Једну групу у овом истраживању чинило је четрдесеторо насумично изабраних ученика и ученица трећег и четвртог разреда гимназије у Босилеграду, док је друга група била састављена од истог броја насумично изабраних ученика и ученица нишке гимназије „Стеван Сремац“ (код обе популације ради се углавном о ученицима рођеним 1993. и 1994. године). Процедура се састојала од попуњавања упитника са 43 питања и става у трајању од 45 минута и у оба случаја се обавила у 2 сесије од по 20 испитаника. Упитник је, поред уобичајених демографских питања и питања везаних за религиозност, садржао питања и ставове који су имали задатак да измере три параметра – индекс језичког национализма/космополитизма, однос према учењу страних језика и успешност у њиховом савлађивању. Ставови су били затвореног типа, са бинарним избором (да или не), док су питања у великој већини била отвореног типа (видети упитник у прилогу). Сви одговори из упитника потом су унети у програм за статистичку обраду података SPSS. Један број ставова и питања употребљен је за израчунавање „индекса језичког национализма“ (у табелама дат као ИндЈН) – мања вредност овог индекса указивала је на то да код испитаника преовлађују ставови за које се може рећи да се кроз њих рефлектује језички космополитизам, док су више вредности индекса указивале на то да код испитаника преовлађује језички национализам (неки од ових ставова јесу: *Природно је да свака нација има свој национални језик и своју националну државу; Матерњи језик је врхунски и коначни израз националног идентитета; Народ без свог језика и државе осуђен је на пропаст; Матерњи језик сваког народа у себи садржи целокупну душу, целокупну прошлост, све духовне вредности и стваралачке замисли тог народа*, итд.). Када је реч о ставовима који су коришћени за израчунавање овог индекса, унети одговори рекодирани су на следећи начин: за одговор за који се може сматрати да представља одраз језичког национализма на представљених 28 судова рачунала се вредност 1, док се

² Читаоце упућујемо на следеће изворе везане за ову тематику: Edwards 2009, Fishman 1999, Fought 2006, Greenberg 2004, Joseph 2004, Mac Giola Christ 2003 (страни) и Бугарски 2010, Влаховић 1989, Vlahović 1990 и 1997, Ђоровић 2004, Игњачевић 1998, Kalogjera 1985, Ковачевић 2004, Ковачевић 2005, Стојић 1991, и Škiljan 1988 (домаћи).

за одговор којим би могао да се испољава језички космополитизам рачунала вредност 0 – индекс језичког национализма добијен је тако што су се сабрали сви одговори који су носили вредност „један“. Параметар којим је мерено ставовиште супротстављено претходном назван је „индексом језичког космополитизма“ и добијен је сабирањем одговора супротних онима који су коришћени при израчунавању индекса језичког национализма (тј. сви чија је вредност била „нула“). Друга група ставова имала је задатак да покаже однос ученика према страним језицима и учењу страних језика (овде спадају ставови као што су следећи: *Треба учити кинески, јер је то језик будућности; Треба учити шпански, јер све више људи зна овај језик; Сви би требало да уче енглески, јер је он данас глобални језик; Деца треба да почну са учењем страних језика у што ранијем детињству*). Трећа група питања односила се на оцене које ученици имају из матерњег и из страних језика у школи, под претпоставком да оне макар делимично указују на ниво успешности њиховог учења (нпр. *Коју оцену имате из првог страног језика у школи?; Коју оцену имате из другог страног језика у школи?*). Као што је поменуто, за потребе овог истраживања биће коришћени само одговори на ставове који су мерили индекс језичког национализма. Тест поузданости скала у односу на задате ставове за свих 80 испитаника и на нивоу целог упитника показао је релативно високу вредност – 0,842 (Кронбах алфа). Због чињенице да је у обрађеној пограничној општини (Босилеград) већи део становништва бугарске националности, упитник је штампан на два језика, српском и бугарском. Занимљиво је да је и поред овога велика већина босилеградских ученика и ученица одабрала упитник на српском.

3. Резултати и дискусија

3.1. Индекс језичког национализма код две популације

Као једно од главних питања у овом истраживању намеће се оно које има за задатак да упореди индекс језичког национализма код ученика две школе. Како испитивање корелација између датог индекса и школе из које ученици долазе не показује статистички значајан резултат (0,161, Пирсонов тест корелације), остаје нам да сагледамо тенденције на основу просечне вредности овог индекса за две популације. Индекс језичког национализма (минимална вредност 0, максимална вредност 28) показује да нема претерано великих разлика између две групе ученика, а да незнатно већи индекс језичког национализма показују босилеградски ученици. Просечна вредност индекса језичког национализма (12,69 од могућих 28) указује на то да, уз одређене ограде у погледу непостојања јасно одређене границе између национализма и космополитизма и релативно малог боја испитаника, у обе популације благо преовлађују космополитски ставови (табела 1):

Табела 1. Индекс језичког национализма у односу на подручје

Подручје	Просек ИндЈН	Број	Станд. дев.
Босилеград	13,32	40	4,28
Ниш	12,05	40	3,60
Укупно	12,69	80	3,98

3.2. Индекс језичког национализма код босилеградске популације у односу на демографске параметре

Уколико се ограничимо на пограничну популацију и упоредимо индексе језичког национализма према осталим демографским параметрима, попут националности, пола и године рођења, добијамо податке који могу да укажу на то да су мањи број година, мушки пол и нарочито српска националност фактори који показују виши степен индекса језичког национализма у Босилеграду, иако ниједан од ових параметара нема довољно статистички значајну корелацију са овим индексом (највиша вредност корелације код поменутих параметара јесте она између године рођења и ИндЈН, која се налази на самој граници статистичке значајности уз вредност 0,307, Пирсонов тест корелације). Приметно је и да они ученици који се нису изјаснили у погледу националне припадности имају нижи просечни индекс језичког национализма (табела 2, 3 и 4). Када је овај део анализе добијених података у питању, ограничили смо се на босилеградску популацију због тога што она представља основну испитивану групу, имајући у виду да су они ти који живе на граници између две државе. Нишка група ученика служила је као референтна тачка за потребе поређења просечне вредности индекса језичког национализма.

Табела 2. Индекс језичког национализма у Босилеграду у односу на националну припадност

Националност	Просек ИндЈН	Број	Станд. дев.
Српска	18,20	5	8,07
бугарска	12,82	28	2,60
Шопска	18,00	1	
нема података	10,83	6	4,12
Укупно	13,32	40	4,28

Табела 3. Индекс језичког национализма у Босилеграду у односу на пол

Пол	Просек ИндЈН	Број	Станд. дев.
мушки	15,00	15	5,39
женски	12,32	25	3,16
укупно	13,33	40	4,28

Табела 4. Индекс језичког национализма у Босилеграду у односу на годину рођења

Година рођења	Просек ИндЈН	Број	Станд. дев.
1993	12,75	16	3,36
1994	13,95	19	5,31
Остало	12,67	4	3,21
Укупно	13,33	39	4,33

Када су у питању сви демографски параметри, једина статистички значајна корелација (0,367, Пирсонов тест корелације, статистичка значајност на нивоу 0,05) јавља се између индекса језичког национализма и параметра који смо назвали „однос према религији“ или „религиозност“, а који се састојао од следећих могућих ставова: 1. *Уверени/-на сам верник/-ца и прихватам све што моја вера учи*, 2. *Религиозна/-ан сам, али не прихватам све што моја вера учи*, 3. *Размишљам о томе, али нисам начисто да ли верујем или не*, 4. *Према религији сам равнодушан/-на*, 5. *Нисам религиозна/-ан, али немам ништа против религије* и 6. *Нисам религиозан/-на и противник/-ца сам религије*. Резултати показују да највећи просечни износ индекса језичког национализма налазимо код особа који себе сматрају увереним верницима или религиозним особама (табела 5).

Табела 5. Индекс језичког национализма у Босилеграду у односу на религиозност

Однос према религији	Просек ИндЈН	Број	Станд. дев.
Уверени/-на сам верник/-ца и прихватам све што моја вера учи	17,14	7	6,28
Религиозна/-ан сам, али не прихватам све што моја вера учи	14,67	12	2,64
Размишљам о томе, али нисам начисто да ли верујем или не	10,20	5	2,28
Према религији сам равнодушан/-на	13,25	4	3,59
Нисам религиозна/-ан, али немам ништа против религије	13,00	2	2,83
Нисам религиозан/-на и противник/-ца сам религије	10,70	10	3,16
Укупно	13,33	40	4,28

Уколико упоредимо индекс језичког национализма са образовањем оца и мајке наших испитаника, можемо да видимо да нема великих варијација у односу између вредности ИндЈН и различитих степена образовања оца и мајке (у оним случајевима где има довољно одговора за делимично објективну процену) (табеле 6 и 7). Када је у питању образовање мајке, нема довољно података за

било каква поређења, јер је огромна већина мајки завршила средњу школу (табела 7), док нам резултати везани за образовање оца показују да оно нема велике везе са просечним индексом језичког национализма (табела 6). Ови параметри нису показали скоро никакве корелације са индексом језичког национализма (у оба случаја вредност Пирсоновог теста корелације била је испод 0,06).

Табела 6. Индекс језичког национализма у Босилеграду у односу на образовање оца

Образовање оца	Просек ИндЈН	Број	Станд. дев.
основна школа	11,00	1	0
средња школа	13,10	20	4,88
виша школа	13,25	4	3,77
факултет	13,75	8	5,15
нема података	13,86	7	1,95
Укупно	13,33	40	4,28

Табела 7. Индекс језичког национализма у Босилеграду у односу на образовање мајке

Образовање мајке	Просек ИндЈН	Број	Станд. дев.
основна школа	12,00	2	8,49
средња школа	13,44	27	4,78
виша школа	15,50	2	3,54
Факултет	12,67	3	2,52
нема података	12,83	6	1,17
Укупно	13,33	40	4,28

Ни у случају односа између места рођења мајке и оца и индекса језичког национализма не налазимо довољан степен корелација (у оба случаја вредност Пирсоновог теста корелације била је испод 0,02). Овде бележимо интересантну појаву да код ученика чији су родитељи рођени на селу налазимо нешто нижи степен индекса језичког национализма него код ученика чији су родитељи рођени у већим местима (табеле 8 и 9). Разлози за ово могу да се нађу у чињеници да постоји могућност да су родитељи ове деце били у мањој мери изложени утицају медија, а самим тим и политичким, па и националистичким садржајима. Поред овога, овим резултатом, додуше добијеним на скромном узорку, делимично се побија чини се устаљена теза да традиционалност коју срећемо на селу са собом нужно вуче и национализам, па се тако доприноси разбијању стереотипа да људи из сеоских средина не могу да имају висок ниво космополитизма, па и толеранције. У овом случају, видимо сасвим супротну појаву, што може да се искористи као аргумент против тенденције понижавања села и сељака, која годинама уноси неразуман раздор у наше друштво.

Табела 8. Индекс језичког национализма у Босилеграду у односу на место рођења оца

Место рођења оца	Просек ИндЈН	Број	Станд. дев.
село у Србији	12,29	7	4,39
варош у Србији до 50.000 становника	13,57	30	4,50
град у Србији од 50.000 до 100.000 становника	13,00	1	0
град у Србији преко 100.000 становника	13,50	2	0,71
нема података	13,32	40	4,28
Укупно	12,29	7	4,39

Табела 9. Индекс језичког национализма у Босилеграду у односу на место рођења мајке

Место рођења мајке	Просек ИндЈН	Број	Станд. дев.
село у Србији	11,83	6	4,22
варош у Србији до 50.000 становника	13,28	29	4,21
град у Србији од 50.000 до 100.000 становника	18,50	2	7,78
град у Србији преко 100.000 становника	13,00	1	0
нема података	13,50	2	0,71
Укупно	11,83	6	4,22

3.3. Поређење одговора на појединачна питања

Када је реч о појединачним ставовима који у одређеној мери показују елементе виђења односа између националног идентитета и језика, било је приметно да код мањег броја питања ученици из пограничја показују нешто традиционалније схватање ових односа. Тако се, на пример, већина босилеградских ученика сложила са ставом да је *матерњи језик врхунски и коначни израз националног идентитета*, за разлику од нишких ученика, код којих је проценат слагања био знатно мањи (табела 10):

Табела 10. Преглед одговора на став број 15: Матерњи језик је врхунски и коначни израз националног идентитета

Одговор	Подручје		Укупно
	Босилеград	Ниш	
Да	27	19	46
%	67,5%	47,5%	57,5%
Не	10	20	30
%	25,0%	50,0%	37,5%
Нема података	3	1	4
%	7,5%	2,5%	5,0%
Укупно	40	40	80
%	100,0%	100,0%	100,0%

Душан Стаменковић, Михаило Антовић

Слична је и ситуација са тврдњом да *матерњи језик није задат самим рођењем једном заувек*, која показује нешто већу тенденцију нишких ученика да се са њом сложе (табела 11):

Табела 11. Преглед одговора на став број 9: Матерњи језик није задат самим рођењем једном заувек

Одговор	Подручје		Укупно
	Босилеград	Ниш	
Да	15	23	38
%	37,5%	57,5%	47,5%
Не	23	17	40
%	57,5%	42,5%	50,0%
Нема података	2	0	2
%	5,0%	0,0%	2,5%
Укупно	40	40	80
%	100,0%	100,0%	100,0%

С друге стране, постоји велики проценат слагања две популације у односу на многе тврдње, између осталог и (1) *Природно је да свака нација има свој национални језик и своју националну државу*; (2) *Да би могао успешно да живи и ствара, човек не мора обавезно да се користи својим матерњим језиком*; (3) *Матерњи језик сваког народа у себи садржи целокупну душу, целокупну прошлост, све духовне вредности и стваралачке замисли тог народа*; (9) *Језик је снажан интегративни фактор у свакој нацији и држави* и (19) *Посебно је важно да буђење личне свести детета (обично у трећој / четвртој години живота) буде на његовом матерњем језику што се може видети у табелама 12, 13, 14, 15 и 16.*

Табела 12. Преглед одговора на став број 1: Природно је да свака нација има свој национални језик и своју националну државу

Одговор	Подручје		Укупно
	Босилеград	Ниш	
Да	37	36	73
%	92,5%	90,0%	91,2%
Не	1	4	5
%	2,5%	10,0%	6,2%
Нема података	2	0	2
%	5,0%	0,0%	2,5%
Укупно	40	40	80
%	100,0%	100,0%	100,0%

Табела 13. Преглед одговора на став број 2: Да би могао успешно да живи и ствара, човек не мора обавезно да се користи својим матерњим језиком

Одговор	Подручје		Укупно
	Босилеград	Ниш	
Да	33	37	70
%	82,5%	92,5%	87,5%
Не	7	3	10
%	17,5%	7,5%	12,5%
Нема података	40	40	80
%	100,0%	100,0%	100,0%
Укупно	33	37	70
%	82,5%	92,5%	87,5%

Табела 14. Преглед одговора на став број 3: Матерњи језик сваког народа у себи садржи целокупну душу, целокупну прошлост, све духовне вредности и стваралачке замисли тог народа

Одговор	Подручје		Укупно
	Босилеград	Ниш	
Да	32	34	66
%	80,0%	85,0%	82,5%
Не	6	5	11
%	15,0%	12,5%	13,8%
Нема података	2	1	3
%	5,0%	2,5%	3,8%
Укупно	40	40	80
%	100,0%	100,0%	100,0%

Табела 15. Преглед одговора на став број 9: Језик је снажан интегративни фактор у свакој нацији и држави

Одговор	Подручје		Укупно
	Босилеград	Ниш	
Да	32	36	68
%	80,0%	90,0%	85,0%
Не	5	4	9
%	12,5%	10,0%	11,2%
Нема података	3	0	3
%	7,5%	0,0%	3,8%
Укупно	40	40	80
%	100,0%	100,0%	100,0%

Табела 16. Преглед одговора на став број 19: Посебно је важно да буђење личне свести детета (обично у трећој / четвртој години живота) буде на његовом матерњем језику

Одговор	Подручје		Укупно
	Босилеград	Ниш	
Да	29	29	58
%	72,5%	72,5%	72,5%
Не	8	11	19
%	20,0%	27,5%	23,8%
Нема података	3	0	3
%	7,5%	0,0%	3,8%
Укупно	40	40	80
%	100,0%	100,0%	100,0%

Управо се у великом броју сличних одговора на питања која су се користила за израчунавање индекса језичког национализма налази разлог због чега код две популације нема већих разлика у коначном збиру.

4. Закључци

Ово истраживање показало је да су код две испитиване популације разлике у схватању односа језика и националног идентитета јако мале и да се јављају само код мањег броја појединачних ставова. И босилеградски и нишки ученици негде су на пола пута између језичког национализма и језичког космополитизма (мада ближи овом другом), имајући у виду да коначна просечна вредност ИндЈН за обе популације износи 12,69. Благо традиционалнији ставови код појединих питања у једној пограничној општини највероватније су условљени факторима типичним за такве области: мањом средином, припадношћу мањинској заједници, традиционалним начином живота, већој усмерености ка вери. Популација ученика завршних година босилеградске и једне нишке гимназије бугарске и српске националности у тренутку вршења овог испитивања (март 2012) није се знатно разликовала ни од студентске популације (Павловић и Јовановић 2012) у вези са питањима националног идентитета и матерњег језика: и код ученичке и код студентске популације благо преовлађују космополитски у односу на конзервативне ставове. Када је реч о поређењу вредности индекса језичког национализма и различитих демографских параметара код босилеградске популације, показало се да су фактори који утичу на виши ниво ИндЈН у пограничју мушки пол, српска националност, мањи број година и већи степен религиозности, док образовање и место рођења оца и мајке није имало већи утицај на то како босилеградски ученици посматрају однос између језика и националног идентитета.

Литература

- Антовић, М. и Д. Стаменковић. 2012. „Однос између знања страних језика и перцепције идентитета у пограничним општинама југоисточне Србије“. *Теме* 36 (4) (у штампи).
- Бугарски, Р. 2002. *Нова лица језика – социолингвистичке теме*. Београд: Чигоја штампа/Библиотека ХХ век.
- Бугарски, Р. 2010. *Језик и идентитет*. Београд: Чигоја штампа/Библиотека ХХ век.
- Влаховић, Н. 1989. *Популарни судови о језику на српскохрватском језичком подручју* (магистарски рад). Београд: Филолошки факултет.
- Влаховић, Н. 1990. „Из истраживања ставова о језику на српскохрватском језичком подручју“. *Sol: lingvistički časopis*, 10–11 (1–2), 43–51.
- Влаховић, Н. 1997. „Ставови о језику у оквиру општих изучавања ставова“. *Kultura: časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku*, 95, 61–77.
- Greenberg, R. D. 2004. *Language and Identity in the Balkans*. Oxford: OUP.
- Ђоровић, Д. 2004. „Однос студената хуманистичких наука према страним језицима“. *Настава и васпитање*, 53 (4-5), 448–464.
- Edwards, J. 2009. *Language and Identity – An Introduction*. Cambridge: CUP.
- Игњачевић, А. 1998. *Ставови о енглеском језику у средњем и високом образовању у Београду* (магистарски рад). Београд: Филолошки факултет.
- Joseph, J. E. 2004. *Language and Identity: National, Ethnic, Religious*. New York: Palgrave MacMillan.
- Kalogjera, D. 1985. „Attitudes towards Serbo-Croatian Varieties“. *International Journal of the Sociology of Language*, 52, 93–109.
- Ковачевић, Б. 2004. „Ставови према варијететима српског језика“. *Philologia*, 2, 33–38.
- Ковачевић, Б. 2005. „Ставови говорника српског језика према страним језицима“. *Српски језик – студије српске и словенске*, 10 (1–2), 501–518.
- Mac Giola Christof, D. 2003. *Language, Identity and Conflict – A Comparative Study of Language in Ethnic Conflict in Europe and Eurasia*. London/New York: Routledge.
- Pavlenko, A. 2003. „Language of the enemy. Foreign language education and national identity“. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 6 (5): 313–331.
- Павловић, В. и М. Јовановић. 2012. „Ставови студената Универзитета у Нишу у вези са односом језика и идентитета“. *Теме* 36(3) (у штампи).
- Павловић, В. и М. Тасић. 2013. „Вредносни судови у вези са односом језика и идентитета код студената Универзитета у Нишу“. У *Језик, књижевност, вредности – Језичка истраживања*, Б. Мишић Илић и В. Лопичић (ур.). Ниш: Филозофски факултет (у штампи).
- Роџ, Н. и Н. Хавелка. 1973. *Национална везаност и вредности код средњошколске омладине*. Београд: Институт за психологију и Институт друштвених наука.
- Стојић, С. 1991. *Енглеске позајмљенице у говорном српскохрватском језику – познавање, употреба, ставови* (магистарски рад). Београд: Филолошки факултет.
- Fishman, J. A. (ed.) 1999. *Handbook of Language and Ethnic Identity*. New York/Oxford: OUP.
- Fought, C. 2006. *Language and Ethnicity*. Cambridge: CUP.

- Hudson, R. 1981. „Some issues on which linguists can agree“. *Journal of Linguistics*, 17(2): 333–343.
- Škiljan, D. 1988. „Stavovi stanovnika Zagreba prema jeziku“. *Kulturni radnik*, 41(5), 166–212.

Аутори овог рада захваљују се на помоћи Гимназији у Босилеграду, Гимназији „Стеван Сремац“ из Ниша, колегицицама Марији Станковић и Ивани Влајковић и колегама мр Владану Павловићу, Милошу Јовановићу, Милошу Ташићу, као и тиму са пројекта 179013.

Додатак

Садржај упитника на српском

Упитник пред Вама је основ истраживања „Вредносни ставови у вези са односом језика и националног идентитета“ које спроводе истраживачи са Филозофског факултета у Нишу. Упитник садржи 44 кратка питања на која ћемо вас замолити да одговорите, што не би требало да вам одузме више од петнаест минута. Такође ћемо Вас замолити да нам дате и податке о месту Вашег рођења, месту боравка, годинама старости, образовању Ваших родитеља и слично. Анкета је анонимна, а добијени подаци биће коришћени искључиво у научне сврхе. С обзиром на то да нико никада неће сазнати које сте одговоре баш Ви дали и да ово није никакав тест знања, молимо Вас да нам помогнете тако што ћете искрено одговорити на питања из упитника.

Пол _____
 Година рођења _____
 Националност _____
 Место рођења _____
 Место сталног боравка _____
 Место рођења мајке _____
 образовање мајке _____
 Место рођења оца _____
 образовање оца _____
 Вероисповест _____

Који је ваш став према религији? (заокружите број)

1. Уверени/-на сам верник/-ца и прихватам све што моја вера учи
2. Религиозна/-ан сам, али не прихватам све што моја вера учи
3. Размишљам о томе, али нисам начисто да ли верујем или не
4. Према религији сам равнодушан/-на
5. Нисам религиозна/-ан, али немам ништа против религије
6. Нисам религиозан/-на и противник/-ца сам религије

Природно је да свака нација има свој национални језик и своју националну државу.	да	не
Да би могао успешно да живи и ствара, човек не мора обавезно да се користи својим матерњим језиком.	да	не
Матерњи језик сваког народа у себи садржи целокупну душу, целокупну прошлост, све духовне вредности и стваралачке замисли тог народа.	да	не
Латиницу би требало избацити из употребе на овим просторима.	да	не
Писмо (на пример: ћирилица, латиница) није обавезан и непроменљив део националног идентитета.	да	не
Народ без свог језика и државе осуђен је на пропаст.	да	не
Погрешно је сматрати да све људе који говоре један језик треба објединити у исту државу.	да	не
Језик је снажан интегративни фактор у свакој нацији и држави.	да	не
Матерњи језик није задат самим рођењем једном заувек.	да	не
Вишејезичност и мултикултуралност су природно стање већег дела човечанства и извор богатства, а не претња националном идентитету.	да	не
Не треба учити руски, јер нам Русија никада у историји није искрено помогла.	да	не
Матерњи језик, његова чистота и богатство, мора се заштити од промена, свакојаког кварења и штетних утицаја других језика.	да	не
Не треба учити енглески, јер глобална доминација Америке опада.	да	не
За разлику од мог матерњег језика, други језици су груби и њима се не могу изразити дубоке мисли.	да	не
Матерњи језик је врхунски и коначни израз националног идентитета.	да	не
Треба учити кинески, јер је то језик будућности.	да	не
Дете не треба учити страним језицима док течно и логично не проговори на свом матерњем језику.	да	не
У породици треба да доминира култ матерњег језика – да сва значајна породична збивања и сви разговори у породици буду на матерњем језику.	да	не
Посебно је важно да буђење личне свести детета (обично у трећој / четвртој години живота) буде на његовом матерњем језику.	да	не
Треба учити шпански, јер све више људи зна овај језик.	да	не
Треба прихватити Европу, њену разноликост и вредности, као проширену културну, духовну и језичку домовину.	да	не
Сви би требало да уче енглески, јер је он данас глобални језик.	да	не
Треба учити руски, јер је Русија увек била наклоњена Србији.	да	не
Учење других језика даје увид у друге културе и проширује видике и знања.	да	не
У животу боље пролазе они који добро знају енглески језик (добијају боље послове, стипендије за школовање у иностранству и сл.).	да	не
Сматрам да моји вршњаци у говору користе превише енглеских речи.	да	не
Деца треба да почну са учењем страних језика у што ранијем детињству.	да	не
Енглески језик сматрам битним и неотуђивим делом свог идентитета који ме умногоме дефинише (кроз музику коју слушам, филмове и серије које гледам...).	да	не
Требало би да се енглески изучава као изборни, а не обавезан предмет у школама.	да	не
Незнање енглеског језика знатно отежава коришћење технологије (првенствено компјутера и мобилних телефона).	да	не
Више волим домаће филмове, серије и музику, него америчке и енглеске.	да	не
Имам утисак да се у Србији енглески сматра језиком вишег ранга од српског.	да	не
Учење страних језика удаљава од сопственог националног идентитета.	да	не
Себе доживљавам као двојезичну (вишејезичну) особу.	да	не
Који је ваш матерњи језик?		
Коју оцену имате из овог предмета у школи?		
Да ли говорите још неки језик једнако добро или скоро једнако добро као ваш матерњи језик?		
Коју оцену имате из овог (другог) језика у школи?		
Који је први страни језик који учите?		

	Коју оцену имате из првог страног језика у школи?	
	Да ли учите и други страни језик?	
	Коју оцену имате из другог страног језика у школи?	
	Који страни језик говорите довољно добро да можете на њему да се споразумете у свакодневной комуникацији?	

Dušan Stamenković, Mihailo Antović

**VALUE JUDGMENTS CONCERNING THE RELATION
BETWEEN LANGUAGE AND IDENTITY
ON THE SERBIAN-BULGARIAN BORDER**

Summary

This paper aimed at (1) testing the similarities and differences between the responses of the third and the fourth grade pupils from two secondary schools in Niš and Bosilegrad in regard to value judgments concerning the relation between language and national identity and (2) checking potential correlations between their understanding of this relation and various demographic parameters (as related to the group of pupils from Bosilegrad). The results indicate that the two groups are relatively similar when it comes to evaluating the mentioned relation, whereas the demographic parameters which correspond to a higher level of the index of linguistic nationalism in the border area include the Serbian ethnicity, the male gender, a lower age and a higher degree of religiosity.

dukiss@gmail.com / dusan.stamenkovic@filfak.ni.ac.rs
mantovic@gmail.com / mihailo.antovic@filfak.ni.ac.rs

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81'27(082)
81'23(082)
81'42(082)
81'362(082)
371.3::811(082)

JEZIK, književnost, vrednosti : zbornik radova.
Jezička istraživanja / urednice Biljana Mišić
Ilić, Vesna Lopičić. - 1. izd. - Niš : Filozofski
fakultet, 2013 (Niš : Scero print). - 731 str. : 24 cm

“Zbornik ‘Jezik, književnost, vrednosti:
jezička istraživanja’ jedan je od dva toma
radova sa šeste multidisciplinarnе konferencije
Jezik, književnost, vrednosti, održane na
Filozofskom fakultetu u Nišu 27. i 28. aprila
2012. godine.”--> predgovor. - Tekst ćir. i
lat. - Radovi na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 200.
- Str. 13-31: Vrednosti i jezika i jezička slika
u društvu / Biljana Mišić Ilić i Vesna Lopičić. -
Napomene i bibliografske reference uz tekst. -
Bibliografija uz svaki rad. - Summeries; Rezime.

ISBN 978-86-7379-278-1

1. Лопичић, Весна [уредник] [аутор додатног
текста] 2. Мишић Илић, Биљана [уредник]
[аутор додатног текста]

a) Језик - Комуникативна функција - Зборници
b) Социolingвистика - Зборници
c) Дискурсе анализа - Зборници d) Компаративна
граматика - Зборници e) Страни језици -
Настава - Зборници
COBISS.SR-ID 198116620